

MINISTERIUM FÜR BILDUNG UND WISSENSCHAFT DER UKRAINE
NATIONALE BOHDAN-CHMELNYTZKYI-UNIVERSITÄT
TSCHERKASY

Lehrwissenschaftliches Institut für Fremdsprachen

Lehrstuhl für Deutsche Philologie

014 Lehramt (deutsche Sprache und Literatur)

Lehrstuhlleiterin

Ovsiienko L. O.

Dr. sc. philol.

(Datum, Unterschrift)

QUALIFIKATIONSARBEIT

Master-Abschluss

DEUTSCHE GRAMMATIKVERMITTLUNG

DEN SCHÜLERN IN DER ANFANGSPHASE

(ANALYSE VON LEHRBÜCHERN)

Studentin der Gruppe 85, Haraschtschuk, Liliya Olexandriwna _____

(Unterschrift)

Wissenschaftliche Betreuerin, Dozentin, Dr. sc. philol., Polistschuk, Nadija

Mykolajiwna _____

(Unterschrift)

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРКАСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

Навчально-науковий інститут іноземних мов

Кафедра німецької мови

Спеціальність 014 Середня освіта

(Німецька мова і література)

До захисту
допускаю завідувач
кафедри, кандидат
філол. наук, доц.
Овсієнко Л. О.

(дата, підпис)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Освітнього ступеня “МАГІСТР”

**НАВЧАННЯ УЧНІВ ГРАМАТИКИ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ
НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ (АНАЛІЗ ПІДРУЧНИКІВ)**

Студентка групи 85, Гаращук Лілія Олександрівна _____
(підпис)

Науковий керівник канд. філол. наук, доц. Поліщук Надія Миколаївна

(підпис)

Черкаси – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	4
Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ НАВЧАННЯ ГРАМАТИКИ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ	10
1.1 Особливості навчання граматики іноземної мови на початковому етапі.....	10
1.1.1 Технологія формування граматичних навичок учнів.....	14
1.1.2 Мотивація та креативність учнів при навчанні граматики іноземної мови.....	16
1.1.3 Інтерференційні помилки при вивченні граматики німецької мови.....	18
1.2 Ігрові прийоми як засіб формування граматичних навичок на початковому етапі.....	21
1.3 Вимоги до вправ для формування іншомовної граматичної компетенції в учнів на початковому етапі.....	22
1.4 Методика дослідження процесу навчання граматики на початковому етапі.....	25
Висновки до розділу 1	27
Розділ 2. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ВИКОРИСТАННЯ ПІДРУЧНИКІВ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ ДЛЯ НАВЧАННЯ ГРАМАТИКИ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ	29
2.1 Науково-теоретичні основи використання підручників з іноземної мови.....	29
2.2 Критерії оцінювання підручників (навчального посібника) з іноземної мови.....	36
2.3 Аналіз навчально-методичних комплексів з німецької мови для формування німецькомовної граматичної компетенції.....	38
Висновки до розділу 2	53
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	56

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	62
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ФАКТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ.....	71
ДОДАТКИ.....	72

ВСТУП

Кваліфікаційну роботу присвячено дослідженню навчання граматики на початковому етапі шляхом аналізу підручників для вивчення німецької мови. Проблема навчання граматичному аспекту іноземної мови завжди була і залишається донині в центрі уваги психологів, методистів та викладачів. Недостатній рівень володіння граматичними навичками може виявитися суттєвою перешкодою в розвитку комунікативної компетенції. Зазначимо, що вивчення граматики є важливою основою, без якої у повному обсязі неможливо використовувати мову як засіб ефективного спілкування.

Іноземна мова належить до категорії предметів, які учень опановує шляхом активної мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння та письмо). Саме тому структурування граматичного матеріалу є важливою функцією, що визначає рівень успішності у вивченні та вдосконаленні різних аспектів мовленнєвої діяльності, зокрема з урахуванням їх граматичної складової [70, с. 13].

Сучасний шкільний підручник є фундаментальним інструментом впровадження оновленого змісту навчання. Це особливо актуально, оскільки його головне призначення полягає в переорієнтації іншомовної освіти в школі на комунікативно-діяльнісний, інтегративний та культурологічний підхід до навчального процесу. Ця необхідність змушує здійснити комплексне переосмислення теоретичних підходів до визначення змісту навчання іноземної мови, а також розробити ефективні методи та форми його презентації в навчальних посібниках [7, с. 77].

Досягнення мети іншомовної освіти є неможливим без якісного навчального посібника, який здатний презентувати відповідний змістовий матеріал, стимулювати зацікавленість учня у його вивченні, забезпечувати можливість ефективного засвоєння знань, передбачених навчальною програмою. Крім того, він повинен сприяти полегшенню завдань учителя у підготовці до уроку та під час пояснення граматичного матеріалу

або презентації лексичних чи граматичних одиниць, а також використанню максимальної візуалізації у цьому процесі [22, с. 168–169].

Проблемі формування граматичної компетенції учнів при вивченні іноземної мови на початковому етапі приділено багато уваги. Так, Л. І. Байдак [2], О.Б. Бігич [9; 10] та Ж.А. Вітлін [15] ілюструють особливості навчання школярів іншомовного граматичного матеріалу вчителями на початковому етапі. Пошуком ефективних технологій навчання іноземної мови займалися Н. Б. Бондаренко, М. В. Ісаєва [13], І. В. Мірошник [37; 38; 39; 40], С.Ю. Ніколаєва [44; 45], С. В. Роман [53; 54], А. Скакальська [58], Н.К. Скляренко [59; 60] та ін. Сучасні дослідження науковців О. Бігич [9; 10], І. Н. Бойчевська [12], Т. Зданюк [22], Л. В. Калініна [23], Н. І. Корінчук [32], В. Редька [51], І. П. Тригуба [62] а також інших представників у цій галузі свідчать про широкий спектр можливостей та успішне застосування різноманітних технологій та засобів навчання у процесі формування граматичних компетенцій учнів на початковому етапі.

Аналіз результатів наукових досліджень, пов'язаних із використанням підручників на уроках іноземної мови, вказує на зростання інтересу дослідників до цієї важливої проблеми. Зокрема, певні аспекти цієї проблематики розглянуті у відповідних наукових працях В. Андрущенка [1], О. Дубасенюк [21], О. Ляшенка [35], А. Фурмана [64]. Вивчення методів використання навчально-методичної літератури та дидактичних засобів у педагогічному процесі має належне обґрунтування в роботах Н. Бібік [8], Я. Кодлюк [26; 27], О. Савченко [55]. Проблеми теоретичної і практичної професійної підготовки вчителя іноземної мови висвітлено в дослідженнях О. Бігич [9; 10], Л. Калініної [23], І. Самойлюкевич [56; 57]. Питання підручникотворення стали предметом наукового розгляду О. Пасічника [46], В. Редька [51; 52], М. Бірам [65], Дж. Річардс [72]. Особливості підручника іноземної мови (його технологічність, основні функції, аналіз підручників) досліджено в наукових розвідках О. Коломінової [29], В. Плахотника [48], С. Роман [53; 54].

У контексті сучасного розвитку суспільства, інтенсивних міжкультурних зв'язків і специфічних вимог до майстерності володіння іноземною мовою, особливого значення набуває важливість дослідження впливу мовних систем у їх взаємодії. Це стає актуальним, оскільки такий підхід сприяє вдосконаленню як навчального процесу, так і сприяє вирішенню труднощів у комунікації між представниками різних мов. Відтак, на сьогодні **актуальним** є питання навчання граматики при вивченні німецької мови в учнів на початковому етапі, коли формується основа для опанування іноземної мови, що й визначає обґрунтування обраної нами теми.

Крім того, важливе місце в усіх трансформаційних освітніх процесах сьогодення належить шкільним підручникам як основним засобам реалізації навчання. Висвітлення результатів наукових досліджень демонструє збільшення зацікавленості дослідників у цьому науково актуальному аспекті. На жаль, проблема врахування особливостей використання підручників з іноземних мов на початковому етапі вивчення не була піддана всебічному та комплексному аналізу, що передбачає системне осмислення даної проблематики.

Актуальність обраної теми та недостатній рівень дослідження стали визначальними факторами для формулювання мети даної кваліфікаційної роботи: розгляд навчання граматики на початковому етапі та аналіз відповідних підручників з німецької мови.

Для досягнення визначеної мети передбачається вирішення таких завдань:

- 1) визначити особливості навчання граматики іноземної мови на початковому етапі;
- 2) описати технологію формування граматичних навичок учнів;
- 3) охарактеризувати мотивацію та креативність учнів при навчанні граматики іноземної мови;
- 4) розглянути інтерференційні помилки при вивченні граматики іноземної мови;

- 5) проаналізувати ігрові прийоми як засіб формування граматичних навичок на початковому етапі;
- 6) описати основні вимоги до вправ для формування іншомовної граматичної компетенції в учнів на початковому етапі;
- 7) розглянути методичку дослідження процесу навчання граматики на початковому етапі;
- 8) дослідити науково-теоретичні основи використання підручників з іноземної мови;
- 9) виділити основні критерії оцінювання підручників (навчального посібника) з іноземної мови;
- 10) проаналізувати навчально-методичні комплекси з німецької мови для формування німецькомовної граматичної компетенції.

Об'єктом дослідження є підручник вітчизняних авторів "Deutsch" призначений для учнів 5 класу загальноосвітніх шкіл та німецький навчальний підручник "Beste Freunde" для учнів віком від 12 до 16 років, які не володіють іноземною мовою.

Предмет дослідження становить граматичний матеріал, засвоєння якого передбачено на початковому етапі за використання вказаних вище підручників.

Матеріал дослідження становлять два підручники: «Deutsch» для учнів 5 класу ЗЗСО та «Beste Freunde» для учнів віком 12-16 років без знання іноземної мови.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що у роботі вперше проведено комплексний аналіз підручників з точки зору навчання граматики на початковому етапі; удосконалено змістове наповнення та методичний супровід процесу навчання граматики на початковому етапі та набули подальшого розвитку організаційно-теоретичні основи використання підручників з іноземної мови.

Теоретичне значення кваліфікаційної роботи виявляється у ретельній систематизації проведених досліджень щодо навчання граматики на

початковому етапі, щодо науково-теоретичних основ використання підручників з іноземної мови, щодо порівняльного аналізу навчально-методичних комплексів з німецької мови для формування німецькомовної граматичної компетенції.

Практичне значення дослідження полягає в можливості використання отриманих висновків педагогами у ході їх професійної педагогічної діяльності на практичних заняттях з німецької мови з метою підвищення ефективності навчального процесу та стимулювання інтересу учнів до активної участі в навчанні.

Апробація результатів кваліфікаційної роботи. Основні положення й результати обговорювалися на XXIV Всеукраїнській науковій конференції молодих учених «Актуальні проблеми природничих і гуманітарних наук у дослідженнях молодих учених «Родзинка» (Черкаси, 2023 р.), на міжнародній науково-практичній конференції «Сучасний стан та перспективи розвитку науки, освіти, технологій і суспільства» (Полтава, 2023 р.), на всеукраїнській науково-методичній конференції «Велике і вічне...»: Михайло Федосійович Гетманець (Харків, 2023 р.), на I Всеукраїнській науково-практичній конференції «Міжособистісна комунікація та перекладознавство: сучасні перспективи розвитку» (Кременчук, 2023 р.) та на I Міжнародній науковій конференції «Соціально-гуманітарні студії: інновації, виклики та перспективи» (Житомир, 2023 р.).

Публікації. Отримані результати та ключові висновки дослідження представлено у формі п'яти тез: «Навчання граматики німецької мови на початковому етапі», «Науково-теоретичні основи використання підручників з іноземної мови», «Аналіз підручників початкового етапу вивчення німецької мови в граматичному аспекті», «Analyse der Lehrbücher für den Einstiegsunterricht in Deutsch unter Berücksichtigung der Grammatik» та «Die Besonderheiten des Grammatikerlernens einer Fremdsprache in der Anfangsphase», Загальний обсяг публікацій – 0, 42 др. арк.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, 2 розділів, підрозділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел (74 найменування) та списку джерел ілюстративного матеріалу. Загальний обсяг роботи складає 77 сторінок. Основний зміст кваліфікаційної роботи викладено на 61 сторінці.

У **вступі** обґрунтовується актуальність теми роботи, формулюються мета і завдання наукової роботи, визначаються об'єкт та предмет дослідження. Також вказується фактичний матеріал, описується новизна, а також теоретичне та практичне значення одержаних результатів.

У **першому** розділі «Теоретичні засади навчання граматики на початковому етапі» досліджено особливості навчання граматики іноземної мови на початковому етапі; описано технологію формування граматичних навичок учнів; охарактеризовано мотивацію та креативність учнів при навчанні граматики іноземної мови; розглянуто інтерференційні помилки при вивченні граматики іноземної мови; проаналізовано ігрові прийоми як засіб формування граматичних навичок на початковому етапі; описано основні вимоги до вправ для формування іншомовної граматичної компетенції в учнів на початковому етапі та розкрито методик дослідження процесу навчання граматики на початковому етапі.

У **другому** розділі «Організаційно-педагогічні основи використання підручників німецької мови для навчання граматики на початковому етапі» досліджено науково-теоретичні основи використання підручників з іноземної мови; виділено основні критерії оцінювання підручників (навчального посібника) з іноземної мови та проаналізовано навчально-методичні комплекси з німецької мови для формування німецькомовної граматичної компетенції.

У **загальних висновках** ретельно обґрунтовуються ключові теоретичні положення та отримані практичні результати кваліфікаційної роботи. Також визначаються перспективи для подальших наукових досліджень.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ НАВЧАННЯ ГРАМАТИКИ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ

У цьому розділі розглядаються особливості навчання граматики іноземної мови на початковому етапі. Зазначимо, що вивчення другої іноземної мови (німецької мови) розпочинається зазвичай із 5 класу загальноосвітнього закладу, тож ми дослідили технологію формування граматичних навичок у школярів. Окрім того, нами було розкрито важливість мотивації та креативності учнів при навчанні граматики іноземної мови. Важливим є те, що у цьому розділі були також проаналізовані інтерференційні помилки, які виникають під час опанування граматики німецької мови. Нами була надана характеристика ігрових прийомів як засобів формування граматичних навичок на початковому етапі. Також було детально проаналізовано вимоги до вправ із навчання граматики учнів середньої загальноосвітньої школи з урахуванням їхніх психофізіологічних особливостей. Крім того, ми розглянули методiku дослідження процесу граматики на початковому етапі.

1.1 Особливості навчання граматики іноземної мови на початковому етапі

У відповідності до розпорядження Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 03.04.2012 № 409 "Про затвердження типових навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня" [42], з 5-го класу вводиться обов'язкове вивчення другої іноземної мови. Це може бути будь-яка іноземна мова чи мова національних меншин. Основна мета вивчення іноземної мови – сприяти розвитку в учнів навичок та вмінь комунікувати у висловленні, як усно, так і письмово, відповідно до мотивів, цілей та соціальних норм мовленнєвої поведінки в типових сферах і ситуаціях [41; с. 5].

Середня школа є ключовим етапом в освітньому процесі, де формуються основні механізми міжмовного спілкування. Основна мета вивчення іноземної мови в загальноосвітніх навчальних закладах полягає в набутті учнями комунікативної компетенції, яка базується на комунікативних навичках, сформованих на основі мовних знань і вмінь. Розвиток комунікативної компетенції залежить від розуміння соціокультурних і соціолінгвістичних знань, вмінь та навичок, які забезпечують інтеграцію особистості в інший соціум і сприяють її соціалізації в новому суспільстві [12, с. 25–26].

Головною метою вивчення граматики є формування в учнів граматичних вмінь, як одного з найсуттєвіших аспектів мовленнєвих навичок, а саме: уміння висловлювати себе у мовленні, розуміти на слух, читати та писати. Здатність логічно поєднувати слова, змінювати конструкції в залежності від того, що необхідно виразити у певний момент, є однією з ключових умов повноцінного використання мови як інструменту комунікації [15, с. 65; 74, с. 5].

Друга іноземна мова в українських школах з'явилась відносно нещодавно, тому включення її до навчальних програм загальноосвітніх шкіл України визнано важливим кроком у напрямку формування багатомовної особистості та інтеграції до європейської спільноти..

Сучасна іншомовна освіта спрямована на навчання граматично-правильної мови через процес пілкування, тобто на вивчення граматики у контексті комунікативної діяльності, а не шляхом механічного вивчення правил, необхідних для конструювання висловлювань. У зв'язку з цим важливо приділити особливу увагу граматиці та її ролі у процесі вивчення іноземної мови. Граматика є ключовим елементом опанування мови, оскільки повноцінна комунікація неможлива без належної граматичної основи [2, с. 184; 74, с. 7].

Для формування у школярів мінімального рівня володіння іноземною мовою використовують комунікативний підхід до навчання граматики, який передбачає також врахування психофізіологічних особливостей дітей [73,

с. 25]. Так, в учнів 5 класу відбувається розвиток сенситивності та гнучкості мислення – від наочно-образного, конкретного, понятійного до словесно-логічного, абстрактного. У цьому віці краще розвинена мимовільна увага, ніж довільна. Сприйняття також зазнає змін: відбувається перехід від змішаного або ж фрагментарного, до розчленованого сприйняття, важливими складовими якого є пам'ять, уява (персоніфікація). Розгляд розвитку уваги, як адаптивності, вибіркової і стійкості, також є важливим аспектом. Починаючи з 5 класу, розвивається довільна логічна, моторна, зорова та довготривала пам'ять дітей, також підвищується здатність заучувати й відтворювати вивчене. Зростає продуктивність та міцність запам'ятовування навчального матеріалу, цілеспрямованого сприймання мовлення, а також розвиток творчої уяви [32, с. 76]. Усі ці фактори необхідно враховувати, щоб запобігти виникненню можливих граматичних помилок.

Зазначимо загальні вимоги до оволодіння граматичною стороною мови:

а) учні мають висловлюватися граматично правильно;

б) школярі повинні мати здатність визначати граматичні аспекти під час читання та аудіювання, звертаючи увагу на витяг суттєвої інформації. Відповідно до цієї мети обирається граматичний мінімум. Критерієм вибору зазвичай служать такі показники, як частота вживання у мові та його узагальненість, що вказує на здатність поширюватися на різноманітні граматичні явища [58; 70, с. 15].

Грамматичний мінімум поділяється на активний і пасивний. *До активного граматичного мінімуму* відносяться ті граматичні явища, які є обов'язковими для ефективного продукування усного та писемного мовлення. *Пасивний граматичний мінімум* включає граматичні форми, які більше використовуються в письмовій мові, а також ті, які учні повинні розуміти під час читання та прослуховування. Для висловлення власних думок іноземною мовою учень повинен оволодіти граматичними структурами, що входять до активного граматичного мінімуму. Однак для ефективного розуміння та

інтерпретації думок інших осіб важливо використовувати обидва види граматичного мінімуму.

Під час навчання граматики іноземної виокремлюють дві ключові мети: перша – навчити учнів висловлювати свої думки усно і граматично правильно, зосереджуючи основну увагу на змісті; друга – розвивати в учнів навички впізнавання граматичних явищ під час читання та прослуховування, акцентуючи увагу на інформаційному змісті. Найперше під час вивчення нового граматичного матеріалу потрібно приділяти увагу розвитку продуктивних та рецептивних навичок. [36, с. 126; 74, с. 11–14].

Велику роль у навчанні граматики німецької мови на початковому етапі відіграє сам викладач, тому до вчитель має відповідати певним вимогам: володіючи не тільки предметними знаннями, педагог також повинен структурувати навчальний процес так, щоб досягти максимальної ефективності у засвоєнні іноземної мови учнями. [32, с. 77].

Учитель повинен виявляти творчий підхід у своїй діяльності. Це передбачає здатність відстежувати та вибирати оптимальні форми організації навчального процесу, застосовувати результативні методи та прийоми викладання, обирати цікаві справи та ігри, спрямовані на досягнення основної мети – формування граматичних навичок.

Відповідно, вчитель повинен постійно вдосконалювати свої методичні розробки, проявляти зацікавленість у ключових положеннях державної політики у сфері іноземних мов, майстерно володіти закономірностями організації процесу вивчення іноземної мови, бути освідомленим із психофізіологічними особливостями розвитку школярів певного віку, сферою їх пізнавальних інтересів та змістом вивчення іноземної мови у шкільних умовах. Важливою також у професії вчителя іноземних мов є культурологічна компетенція – ознайомлення учнів із національно-культурними особливостями, звичаями і нормами народу, мова якого вивчається [20, с. 5].

1.1.1 Технологія формування граматичних навичок учнів

Процес формування граматичних навичок учнів відбувається поступово. Певні граматичні поняття учні засвоюють за короткий проміжок часу, такі як поняття суфіксу, префіксу чи кореня. Інші, такі як дієслово, прикметник чи іменник, формуються протягом всього періоду навчання дітей у школі. Формування граматичних понять відбувається завдяки тривалій роботі над відповідним мовним матеріалом, який пропонується вчителем, дотриманню науково обґрунтованих принципів та критеріїв аналізу підручників та навчально-методичних комплексів з німецької мови [73, с. 33–34].

У процесі роботи над мовним матеріалом граматичного характеру можна ідентифікувати три етапи, а саме:

1) *орієнтовно-підготовчий* – представлення учням нового мовного матеріалу (граматичного, лексичного, фонетичного), який подається в конкретній ситуації чи контексті, а також виконання окремих мовленнєвих (а в окремих випадках – мовних) дій за зразком чи відповідно до правила;

2) *стереотипно-ситуативний, або стандартизуючий* – автоматизація учнями дій з новим мовним матеріалом в аналогічних мовленнєвих ситуаціях, переважно на рівні фраз чи речень, а в окремих випадках – слів або словосполучень;

3) *варіативно-ситуативний* – автоматизація дій учнів з мовленнєвими матеріалами на рівні надфразової єдності [62, с. 75; 74, с. 13].

Мірошник І.В., кандидат педагогічних наук Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка, у своїй науковій статті під назвою "Вправи для формування англомовної граматичної компетенції в учнів початкової загальноосвітньої школи" описує ґрунтовно кожен етап. Дослідниця зазначає, що перший етап – *орієнтовно-підготовчий* – характеризується початком формування мовленнєвої граматичної навички. На цьому етапі учні ознайомлюються з новим граматичним явищем, сприймають відповідні мовленнєві зразки у контексті і виконують первинні

мовленнєві дії за прикладом. Школярі повинні усвідомити комунікативне значення нової граматичної структури, її функції у мовленні, багато разів прослухати мовленнєві зразки, побудовані за цією структурою, і показати, що вони їх розуміють [40, с. 38].

Орієнтовно-підготовчому етапу відповідають некомунікативні рецептивні та рецептивно-репродуктивні вправи, спрямовані на сприйняття нових граматичних структур у контексті, на впізнавання, диференціацію та ідентифікацію граматичних структур; комунікативні рецептивні вправи, а також умовно-комунікативні вправи, які включають етап репродукції імітованих мовленнєвих зразків, та які можуть бути реалізовані через використання методів повного керування та виконуватися у фронтальному чи хоровому режимі [40, с. 38].

Мірошник І.В. стверджує, що на другому етапі, який є *стереотипно-ситуативним*, основною метою є створення динамічного стереотипу в аналогічних ситуаціях мовлення, що є фундаментом граматичної навички. Під час цього етапу граматична навичка формується в усіх видах мовленнєвої діяльності.

Перевага надається таким видам вправ, як умовно-комунікативні рецептивно-репродуктивні завдання на підстановку у зразок мовлення, формулювання питань різних структур та відповідей на них, розширення зразка мовлення, його завершення та генерація на рівні фрази. Ці завдання можуть виконуватися у фронтальному, хоровому, іноді парному режимах з повним або частковим керуванням. [40, с. 38].

Третій етап, за визначенням І.В. Мірошник, є *варіативно-ситуативним* і характеризується удосконаленням граматичної майстерності в чотирьох різновидах мовленнєвої діяльності: в аудіюванні, читанні, говорінні та письмі; на цьому етапі відбувається подальша автоматизація мовленнєвих операцій у варіативних умовах.

Мета останнього етапу досягається шляхом використання умовно-комунікативних рецептивно-репродуктивних вправ, спрямованих на

трансформацію зразка мовлення, його завершення, формулювання питань і відповідей на них, а також породження мовленнєвого зразка на рівні фраз, його об'єднання у понадфразові єдності діалогічного і монологічного характеру [40, с. 38].

Навчання граматики на початковому етапі має відбуватися поетапно, при цьому потрібно враховувати мовленнєву функцію граматичних структур .

Так, розглянемо три ключові етапи розвитку граматичної навички в продуктивному мовленні:

- 1) ознайомлення та первісне закріплення;
- 2) тренування;
- 3) застосування [32, с. 77; 70, с.18].

Формування граматичних навичок має також певні особливості. Для цього необхідно врахувати стадії засвоєння граматичного матеріалу учнями, вибір раціонального способу ознайомлення з новим граматичним матеріалом, визначення послідовності засвоєння видо-часових форм, втілення цієї послідовності в актуальних навчально-методичних комплексах з німецької мови для загальноосвітніх шкіл.

1.1.2 Мотивація та креативність учнів при навчанні граматики іноземної мови

Основними потребами учнів 5 класу є прагнення до вражень, емоцій, активної діяльності, визнання, підтримки, руху, гри, спілкування з дорослими і дітьми, а також самореалізації та успішного виконання обов'язків. На даному етапі у дітей формуються пізнавальні інтереси, з'являється мотивація досягнення успіхів у навчальній, трудовій та ігровій діяльності. До того, зростає їхня зацікавленість не лише процесом, але й змістом навчання. Виникає усвідомлення необхідності виконання навчальних завдань, почуття обов'язку та відповідальності перед вчителем та батьками.

Насамперед, треба враховувати потреби, пов'язані з особливостями

предмета "Іноземна мова", додатково до загальних потреб, характерних для дітей цього віку. Це передбачає навчальну діяльність учнів під час вивчення іноземної мови, яка базується на комунікативно-пізнавальних потребах, пов'язаних із бажанням висловити свої думки. Тому першочерговим завданням навчання на початковому етапі має стати формування мотивації іншомовно-мовленнєвої діяльності, створення в учнів потреби спілкування іноземною мовою та пізнання дійсності за допомогою мови, яка вивчається [39, с. 514; 70, с. 45].

Досвід викладання іноземної мови свідчить про те, що, хоча рівень мотивації учнів для освоєння лексичного матеріалу переважно високий, інтерес до вивчення граматичних форм і явищ, як правило, залишається недостатнім. Крім того, вчителям доводиться стикатися з протиріччям, коли вимоги до рівня володіння іноземною мовою постійно зростають, а кількість аудиторних годин потсійно зменшується, що ускладнює ефективне освоєння граматичних форм та явищ. [2, с. 184–185].

Коваленко М. А. у своєму дослідженні на тему: «Мотивація та креативність студентів при вивченні граматики німецької мови» зазначає, що граматичні терміни, що викликають труднощі у запам'ятовуванні, можна замінювати графічними зображеннями та малюнками, які вказують на винятки або особливості використання певних граматичних конструкцій. Здійснення паралелей між окремими словами, структурами словотвірного та синтаксичного характеру різних мов сприяє кращому усвідомленню граматичних явищ. [25].

Як відомо, чим більше каналів було задіяно при отриманні інформації, тим краще вона засвоюється. При подачі та закріпленні нового граматичного матеріалу рекомендується:

- використовувати зорову опору – різноманітні засоби візуалізації, такі як різнокольорові елементи, графіки, малюнки та схеми;
- виконувати акустичні вправи – пропонувати змінювати гучність голосу й темп;

- надавати акценти на різних словах під час тренування структур (*Wer sagt das am schnellsten/ am lautesten? Wer kann dieses Wort flüstern?*).

Реалізуючи принцип креативності, рекомендується творчо підходити до створення вправ для тренування граматичних структур з різних тем, пристосовуючи їх зміст до вікових особливостей учнів. Також можна пропонувати перетворювати речення з вправ та тексти, адаптуючи їх, персоналізуючи їх та використовувати у власних прикладах. [70, с. 36].

1.1.3 Інтерференційні помилки при вивченні граматики німецької мови

Інтерференція – це лінгвістичне явище, яке виявляється у взаємодії різних мовних систем на різних рівнях – фонетичному, морфологічному, синтаксичному, семантичному та інших.

У нашому науковому дослідженні проводиться детальний аналіз інтерференції, що виникає внаслідок штучного контакту рідної мови (української) та іноземної (німецької) в умовах навчання другої іноземної мови.

У більшості випадків, під час вивчення німецької мови, учні часто допускають граматичні неточності, які визначаються впливом інтерференції:

- використання неправильного артикля чи його відсутність;
- неправильне використання зворотних дієслів та дієслова-зв'язки "sein", а також неозначених займенників «*man*» та «*es*»;
- помилки під час утворення часових форм дієслова;
- прийменники, які вживаються неправильно;
- помилки при відмінюванні займенників тощо [19, с. 698].

Доцент кафедри німецької філології Ужгородського національного університету Головач Н. І. з колегою Кушнірчук О. О. наводять причини граматичних помилок інтерференційного характеру:

- 1) відсутність артиклю в українській мові;

- 2) відмінність граматичної категорії роду у широкому спектрі іменників між українською та німецькою мовами;
- 3) відсутність відповідності між німецькими зворотніми дієсловами та їхніми семантично тотожними аналогами в українській мові;
- 4) синтаксичні розбіжності українських та німецьких неозначено-особових та безособових речень;
- 5) суттєві розбіжності німецьких та українських прийменників та їх керування;
- 6) відсутність дієслівної зв'язки "бути" в українській мові порівняно з обов'язковим відмінюванням дієслова "sein" у німецькій;
- 7) відмінності в утворенні часових форм дієслова в обох мовах [19, с. 699].

Наведемо приклади помилок внаслідок невідповідності граматичного роду багатьох німецьких іменників аналогічним в українській мові: *der Heft* (нім. *das Heft*, пор. укр. зошит), *die Buch* (нім. *das Buch*, пор. укр. книжка), *das Spiegel* (нім. *der Spiegel*, пор. укр. дзеркало) тощо.

На початковому етапі вивчення німецької мови учні часто забувають про наявність артикля в правильному відмінку, наприклад:

Sie nimmt Bleistift und Mappe. – *Sie nimmt **einen** Bleistift und **eine** Mappe.*

Wir fahren in Türkei. – *Wir fahren in **die** Türkei.*

Інтерференційні недоліки, пов'язані із вивченням та використанням зворотних дієслів, виникають через відсутність в українській мові дієслів, які мають схоже значення. Наприклад:

Ich lege auf das Bett. – *Ich lege **mich** auf das Bett.*

Der Bruder erholt am Meer. – *Der Bruder erholt **sich** am Meer.*

Такі ж помилки виникають, коли в українській мові існує зворотне дієслово, а в німецькій немає такого відповідника. Наприклад:

Siehst du dich fern? – *Siehst du fern?*

Sie genießen sich alles. – *Sie genießen alles.*

Керування дієслів також є причиною виникнення помилок, оскільки вони можуть не збігатися з українською мовою. Наприклад:

Du erinnerst dich über deine Freundin. – *Du erinnerst dich an deine Freundin*, пор. укр. Ти згадуєш про свою подругу.

Die Schüler nehmen in dem Wettbewerb teil. – *Die Schüler nehmen an dem Wettbewerb teil*, пор. укр. Учні беруть участь у змаганні.

Поширені помилки виникають також через семантичну невідповідність багатьох німецьких та українських прийменників:

Der Mann fährt in Deutschland. – *Der Mann fährt nach Deutschland.*, пор. укр. Чоловік їде в Німеччину.

Ich bin auf dem Unterricht. – *Ich bin in dem Unterricht.*, пор. укр. Я на уроці.

Для подолання вищезазначених труднощів, пов'язаних з інтерференцією, можливі різні шляхи, такі як визначення форм роботи та методів стимулювання мовленнєвої діяльності, що враховують вікові особливості учнів; оптимізація навчального процесу за допомогою використання наявного мовного та мовленнєвого досвіду при вивченні рідної та першої іноземної мов; обрання ефективної технології навчання, яка враховує взаємодію нового іншомовного механізму з механізмом рідної та першої іноземної мов; встановлення спільних та схожих аспектів у мовленнєвій діяльності рідної, першої і другої іноземних мов, а відтак – використання міжмовного перенесення як суттєвого чинника оптимізації навчального процесу [33].

Отже, помилки, що виникають внаслідок інтерференції під час вивчення другої мови, є закономірними та неминучими, особливо на початковому етапі навчання. З цієї причини вчителю рекомендується приділяти належну увагу цій проблемі з метою уникнення можливих непорозумінь у майбутньому та впроваджувати додаткові методи та стратегії для поліпшення мовленнєвого процесу учнів.

1.2 Ігрові прийоми як засіб формування граматичних навичок на початковому етапі

Основне завдання ігрових вправ у навчанні граматики полягає в управлінні навчально-пізнавальною діяльністю учнів та формуванні граматичних навичок. Ігрові технології є ефективним методом, що дозволяє зробити навчання цікавим та захоплюючим. Гра стимулює творчо-пошуковий підхід, активізує всі психічні процеси учнів та надає позитивний вплив на емоційний тонус дитини. Використання ігор сприяє запам'ятовуванню та засвоєнню інформації через емоційну і практичну взаємодію з матеріалом. Гра сприяє використанню знань у нових ситуаціях, роблячи навчальний процес різноманітним та цікавим, особливо на початковому етапі вивчення іноземної мови [13, с. 27].

Ігри є чудовим засобом тренування як для первинного, так і подальшого закріплення граматичних структур. Тренування учнів у вживанні граматичних конструкцій вимагає багаторазового повторення, що може викликати нудьгу та втоми. Застосування ігор у процесі навчання допомагає зробити цю роботу цікавішою та захоплюючою для учнів.

Використання ігор на уроці іноземної мови сприяє її природньому вивченню, оскільки вони дозволяють учням розвиватися та навчатися в природний спосіб. У цьому виді діяльності розкриваються особливі здібності дитини, і це іноді виявляється несподівано повноцінним. Ключові чинники, що сприяють цьому, включають комунікативний підхід до навчання іноземних мов, інтереси учнів та їхню природну потребу у грі [63].

Ігри також сприяють розвитку мимовільної пам'яті. Деяким учням легше запам'ятовувати предмети (образна пам'ять), в той час як інші краще запам'ятовують слова (вербальна пам'ять). Це пояснюється тим, що механічне запам'ятовування слів та граматичних форм само по собі не сприяє активному участі у спілкуванні [44]. Крім того, запам'ятовування тісно пов'язане з інтересами дитини, і вони краще запам'ятовують те, що викликає їх цікавість.

Внаслідок цього вони стають більш свідомими у запам'ятовуванні.

Дидактичні ігрові методи легко інтегруються з традиційними підходами до організації навчання, такими як експозиція, лекція, проблемний підхід тощо. Складний для сприйняття матеріал подається за допомогою звичних методів, тоді як більш доступний матеріал, який учні можуть опанувати самостійно, але для цього потребують додатковий стимул, вивчається у формі гри. Важливим також є те, що узагальнення та систематизація вивченого матеріалу часто проводяться за допомогою ігрових технологій [13, с. 30].

Отже, використання граматичних ігор учителем спрямоване на те, щоб навчити учнів використовувати мовні конструкції, які є важкими для запам'ятовування, створити природні умови для вживання конкретного зразка, а також розвивати мовну активність і самостійність учнів.

1.3 Вимоги до вправ для формування іншомовної граматичної компетенції в учнів на початковому етапі

Граматичні компетенції є важливим аспектом у процесі освоєння іноземної мови, і завдання, пов'язані з виконанням вправ, представляють собою етап в роботі з граматичним матеріалом. Цей етап включає накопичення засобів мовлення та їх практичне застосування в різних комунікативних ситуаціях. Під час створення вправ для розвитку граматичних навичок важливо дотримуватися певних принципів, які впливають на ефективність вивчення граматичних явищ. З урахуванням досвіду учнів із занять англійською мовою, вчителі можуть використовувати різноманітні форми вправ для навчання другої мови. Знання форм і методів, що вже застосовувалися на уроках англійської, сприятиме раціональному впровадженню їх на уроках німецької мови [66].

Виокремимо основні вимоги до вправ для формування іншомовної граматичної компетенції в учнів на початковому етапі:

Вмотивованість є основним критерієм для вправ, оскільки мотивація є важливою складовою навчальної діяльності, що виступає не лише як її визначальна точка, але й як детермінант учнівської поведінки [59, с. 3–7].

Ще однією вимогою є обов'язковість *наявності ігрового компонента*. Для того, щоб правильно сформувати стійкі й автоматизовані мовленнєві навички необхідно, щоб умови навчання були максимально близькими до реальних ситуацій. Тому рекомендується організовувати навчальний процес так, щоб забезпечити вмотивованість, яка досягається через застосування ігрового підходу. Ігрова діяльність, зокрема серед учнів 5-6 класів, не тільки зберігає свій потенціал, але й завжди є ефективним мотиваційним чинником [14, с. 26].

Також варто виділити *комунікативність*, тому що вона реалізує як усне, так і писемне спілкування [70, с. 10].

Також до основних вимог слід віднести різноманітні *методи організації вправ*, такі як хорові (використовуються при ознайомленні з новим матеріалом), парні (на початковому етапі вивчення граматики, коли можливості ще обмежені), командно-групові (ефективні на етапі тренування у спілкуванні) та індивідуальні. У середній школі, зокрема при вивченні другої іноземної мови, командно-групові форми організації вправ визнані найбільш ефективними, оскільки вони передбачають колективну взаємодію всіх учасників навчального процесу.

Взаємопов'язаність навчання говоріння і письма також є однією з основних вимог формування граматичної компетенції, оскільки забезпечення взаємозв'язку між усними та письмовими вправами є однією з основних вимог у процесі навчання граматики. Це ставить перед вчителем завдання узгодження співвідношення усних та письмових вправ протягом одного уроку. І.В. Мірошник у своїй статті зазначає, що кількість письмових та усних завдань залежить від конкретних цілей та змісту кожного уроку. Без сумніву, на уроці іноземної мови на початковому етапі будуть переважати усні вправи.

Це викликано психофізіологічними особливостями учнів. Крім того, усні вправи вдома їм буде виконати надзвичайно важко [39, с. 516].

Важливим аспектом є також *врахування рідної мови*. Учні використовують рідну мову як основу, тому її врахування справляє позитивне враження посиленості іноземної мови. Не можна не враховувати розвивальний характер такої роботи: учні відмічають ті випадки, які складають специфіку обох мов. Учитель повинен звертати увагу, чи є подібні граматичні структури у рідній мові [38].

Раціональне використання опор відіграє важливу роль у формуванні граматичних навичок. Психологи та методисти визначають різні види опор: природні та штучно створені; вербальні та невербальні; аудіо, візуальні та аудіовізуальні; повні та часткові; змістові та смислові. Останні поділяють на вербальні та зображальні. Використання опор залежить від етапу навчання, конкретних цілей та завдань, що ставить вчитель, і повинно поступово обмежуватися. На початковому етапі доцільними є штучно створені опори, такі як вербальні пояснення, фрагменти дитячих навчальних відео, таблиці тощо, і природні опори, наприклад, малюнки чи фотографії, які використовуються для тренування та практики у спілкуванні для розвитку мовленнєвої самостійності учнів [39, с. 517].

Останньою основною вимогою є *автентичність навчального матеріалу та його відповідність психофізіологічним особливостям школярів*. Автентичний контекст визначається природністю лексичного наповнення та граматичних форм, а також зрозумілими для сприйняття мовних засобів, відображаючи особливості структури та функціонування тексту. На початковому етапі формування граматики зазвичай використовують художні літературні тексти в оригіналі, такі як пісні, вірші, казки, або фрагменти з дитячих навчальних мультфільмів і відеофільмів. Важливо, щоб вчитель підбирав автентичний матеріал із особливою відповідальністю, адже він має відповідати рівню розвитку учнів та їхнім психофізіологічним і віковим особливостям [39, с. 517].

1.4 Методика дослідження процесу навчання граматики на початковому етапі

Дедуктивний та індуктивний підходи є основними та популярними підходами у сучасній методиці викладання іноземних мов

Під час застосування дедуктивного підходу спочатку відбувається виклад граматичного правила, а потім продукування мовлення. Індуктивний підхід, з іншого боку, спрямований на самостійне виведення правила учнями самі шляхом виконання завдань, що були запропоновані вчителем [74, с. 16].

Обидва методи мають свої позитивні та негативні сторони. Дедуктивний підхід є економічним за часом, дозволяючи акцентувати увагу на удосконаленні вивченої граматичної структури через різноманітні вправи. Такий підхід є прийнятним для учнів із меншим рівнем знань, його також використовують в умовах обмеженого часу для вивчення мови. Індуктивний метод виявляється ефективнішим при роботі з учнями, які вже володіють певною мовною базою, спонукаючи їх до спостережень, аналізу та формулювання власних висновків [2, с. 187]. У нашому дослідженні береться до уваги дедуктивний метод, оскільки ми розглядаємо початковий етап навчання граматики.

Для успішного навчання граматики іноземної мови на початковому етапі важливо вирішити такі методичні задачі, як складання граматичного мінімуму для оволодіння мовленнєвою діяльністю, розробка методики ознайомлення з граматичними явищами та визначення прийомів формування граматичних навичок. Крім того, при викладанні граматики іноземної мови слід дотримуватися методичних принципів, таких як поступове та дозоване введення граматичного матеріалу, стислі та чіткі пояснення, а також порівняння граматичних структур рідної та мови, що вивчається, для комплексного сприйняття граматичної системи [2, с. 185-187].

Змістовне наповнення вправ має великий методичний потенціал. За

висловленням визначеного німецького методиста Х.-Е. Піфо, ідеальне заняття з граматики характеризується відсутністю його очевидної помітності. Шляхом ретельного поєднання граматичного та лексичного матеріалу та його комунікативної адаптації, вправи на перший погляд не сприймаються як граматичні, адже їхнім основним завданням є вирішення конкретного комунікативного завдання. Серед таких вправ можна виділити короткі тексти, повсякденні діалоги на актуальні теми, а також електронні листи, де граматичні явища демонструються в контексті конкретних комунікативних ситуацій [25; 70, с. 56; 73, с. 44; 74, с. 17].

Комунікативна мета у навчанні будь-якої іноземної мови визначає загальний методичний підхід. Його слід розглядати як комунікативно-когнітивний, де когнітивний аспект підпорядкований комунікативному. Таким чином, учні, вже володіючи досвідом вивчення англійської мови, ефективно освоюють німецьку, порівнюючи граматичні явища обох мов. Цей підхід полегшує засвоєння граматичних зразків, виявляючи аналогії та відмінності між англійською та німецькою мовами [49, с. 6; 70, с.10].

На сьогодні також є актуальною задача формування та перевірки засвоєння граматичних навичок учнів іноземної мови, для чого необхідно розробити ефективні методи та організаційні підходи. Дослідник Складенко Н.К. дотримується думки, що метод систематичного повторення раніше засвоєного граматичного матеріалу та перевірки рівня його усвідомлення виступає як вирішальний фактор для успішного оволодіння граматичними вміннями [60]. Зазначається, що саме в навчанні граматики учнів іноземної мови виявляється найскладніший аспект, зумовлений великою кількістю труднощів, які посилюються граматичними термінами, правилами та численними винятками. Враховуючи це, вчителям рекомендується акцентувати увагу на систематичному повторенні та перевірці, сприяючи більш ефективному вивченню граматики учнями. Крім того, важливим є використання індивідуального підходу та підтримки для кожного учня, щоб забезпечити оптимальні умови для розвитку їх граматичних компетенцій.

Висновки до Розділу 1

1. Вивчення іноземної мови у загальноосвітніх навчальних закладах підпорядковується основній меті, а саме: формування здатності учнів спілкуватися у майбутньому з носіями мови, навчатися закордоном тощо. Основа вивчення німецької мови закладається саме на початковому етапі вивчення у 5 класі, коли в учнів починає формуватися система морфологічних та граматичних понять.

1.1. Учитель має можливість використовувати різноманітні методи навчання граматики, і вибір конкретного підходу залежить від рівня знань учнів, їх лінгвістичних здібностей, поставлених навчальних цілей, складності граматичного матеріалу та обсягу часу, який відводиться на вивчення мови.

1.2. При підготовці та проведенні уроків варто враховувати комунікативний і креативний аспекти, які дозволяють подолати психологічний бар'єр у школярів, посилити їхню мотивацію та підвищити ефективність навчального процесу.

1.3. Найпоширенішою причиною виникнення інтерференційних помилок під час вивчення німецької мови є асиметричність мовних систем, яка зумовлює підсвідомий вплив рідної мови. На початковому етапі вивчення мови учні часто спираються на норми своєї рідної мови, які не завжди збігаються з нормами мови, яку вони вивчають.

2. Актуальним і важливим є використання граматичних ігор та ігрових ситуацій у методиці викладання німецької мови, оскільки ігрові прийоми є засобом формування граматичних навичок в учнів при вивченні німецької мови. Застосування ігрових методів навчання допоможуть зробити опанування матеріалу більш цікавим і захопливим.

3. Вправи на навчання граматики на початковому етапі повинні відповідати таким вимогам, як вмотивованість, наявність ігрового компонента, комунікативність, організація вправ, зв'язок між говорінням і письмом, доцільність використання рідної мови під час ознайомлення з новим

граматичним матеріалом, раціональне використання навчальних опор, автентичність та оригінальність матеріалу для навчання, а також його відповідність психофізіологічним особливостям учням середньої школи. Саме на ці вимоги повинен орієнтуватися вчитель.

4. Граматика є суттєвою складовою під час вивчення іноземної мови. Існують різноманітні підходи до вирішення питань, пов'язаних з роллю та місцем граматичних явищ у процесі вивчення німецької мови. Вивчення граматики в контексті різних видів мовленнєвої діяльності сприяє підвищенню рівня володіння іноземною мовою, розвиває мовну компетенцію та покращує спілкування.

Матеріали розділу представлені у публікаціях автора: [17; 69].

РОЗДІЛ 2

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ВИКОРИСТАННЯ ПІДРУЧНИКІВ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ ДЛЯ НАВЧАННЯ ГРАМАТИКИ НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ

У цьому розділі, підсумовуючи думки вітчизняних і зарубіжних учених, ми виокремили основні науково-теоретичні засади використання підручників з іноземної мови, а також охарактеризували основні критерії оцінювання підручників (навчальних посібників) з німецької мови. Крім того, нами був проведений аналіз навчально-методичних комплексів для формування німецькомовної граматичної компетенції (підручник вітчизняних авторів «Deutsch» для учнів 5 класу ЗЗСО та німецький підручник «Beste Freunde» для учнів віком 12-16 років без знання іноземної мови).

2.1 Науково-теоретичні основи використання підручників з іноземної мови

Як зазначає В. Редько, у професійній діяльності педагога важливим є здатність раціонального використання різноманітних засобів навчання та наявність інформаційно-методичних ресурсів не тільки для ефективної організації навчального взаємодії, а й також для активного впровадження творчих та інтерактивних форм діяльності, що стимулюють процес вивчення іноземних мов [30].

Одним із головних інформаційно-методичних джерел є шкільний підручник. Його важливість полягає в тому, що він виступає ключовою складовою навчально-методичного комплексу для вивчення іноземних мов, а також є одним з ефективних інструментів сприяння доступності та мотивації освітнього процесу під час вивчення іноземної мови на початковому етапі, є дидактичною і методичною допомогою вчителю [7, с. 50].

У сучасному контексті спостерігається розмаїття інновацій у галузі

створення підручників з іноземних мов. Ю. В. Березюк у своєму дисертаційному дослідженні дійшов висновку, що підручник з іноземних мов має відповідати таким вимогам:

- уміщувати основну програму дій учня на кожному етапі навчання;
- керувати навчальним процесом;
- стимулювати бажання учня оволодіти іноземною мовою;
- позитивно сприяти мотивації учня;
- формувати емоційно-ціннісне ставлення до світу;
- надавати потрібну інформацію та спонукати учнів її використовувати;
- зберігати надану інформацію через її систематизацію та узагальнення;
- формувати активне середовище для навчання іноземних мов із орієнтацією на діяльність та комунікацію;
- забезпечувати можливості для системи контролю та самоконтролю [7, с. 50–51; 70, с. 17].

Вважаємо, що для навчання іноземної мови на початковому етапі варто використовувати такий підручник, у якому представлено діалог між культурою рідної країни учня і культурою мови, яку він вивчає. Цей аспект вбачаємо дуже важливим.

На сьогодні існує інноваційна концепція використання вчителем підручника, яка охоплює три ключових аспекти:

- *Когнітивний аспект*, який вимагає глибокої підготовки вчителя, володіння сучасними підходами з методики та розуміння ролі підручників у професійній діяльності;
- *Праксеологічний аспект*, спрямований на практичні вміння вчителів та їх досвід роботи з підручниками та іншими навчальними матеріалами. У процесі вчителі також освоюють новітні методи використання підручників у навчальному процесі з учнями різних вікових груп;
- *Аксіологічний аспект*, який спрямований на формування ціннісних орієнтацій під час підготовки вчителя іноземних мов. Сюди входить рефлексія на основі реалізації різних функцій підручника [7, с. 51].

О. Коломінова вказує на важливість того, щоб вчитель вмів адаптувати підручник з іноземних мов до різних розумових здібностей та рівнів навченості учнів, передбачав поступове розширення їхніх можливостей та ефективно керував процесом оволодіння іноземною мовою як інструментом міжкультурного спілкування. У своєму дослідженні спільно зі С. Роман, вона також підкреслює психолого-дидактичні засади навчання іноземної мови на початковому етапі та наголошує на значущості підручника для диференційованого та інтегрованого навчання. Дослідники зауважують, що використання підручника для вивчення іноземної мови вимагає врахування природного потягу дитячого організму до активності, гри та імпровізації, а також врахування стрімких змін в пізнавальній сфері школяра як характерного новоутворення для даного віку [29, с. 35; 54, с. 54–55].

І. Самойлюкевич наголошує, що працюючи зі шкільними підручниками, учителеві іноземної мови варто враховувати форми та методи застосування інформаційно-комунікаційних засобів, доповнювати підручник Smart технологіями та цифровими пристроями, які до вподоби учням середнього шкільного віку [57, с. 116; 73, с. 22].

Професор Я. П. Кодлюк зауважує, що вчителю слід доповнювати матеріал підручника додатковою інформацією та використовувати різні методичні прийоми під час навчання, враховуючи те, що для деяких учнів він може бути складним, а для інших – занадто простим [27, с.13]. В. Плахотник також підкреслює, що вчитель іноземних мов повинен звертати увагу на науковість підручників, їх доступність, точність презентації матеріалу, практичну спрямованість та міжпредметні зв'язки, оскільки саме технологічність підручника є обов'язковою передумовою для досягнення його ефективності [48, с. 13; 73, с. 29].

І. Самойлюкевич описує основні етапи щодо підходу вибору підручника з іноземної мови. Перший етап включає *описовий аналіз*, який визначається як основний метод дослідження підручника та спрямований на розкриття його ролі в навчально-методичному комплексі. Це охоплює визначення підручника

як самостійного елемента навчального процесу та аналіз його взаємодії з іншими компонентами системи, такими як зошити та книги для додаткового читання. Далі проводиться *структурно-функціональний аналіз* для визначення елементів та їх взаємозв'язків, а *функціональний аналіз* допомагає оцінити ефективність реалізації функцій підручника. Завершальним етапом є *порівняльний аналіз* поточних підручників для визначення таких аспектів, як наступність матеріалу за класами та позитивна динаміка використання навчальних завдань і вправ [57, с. 118].

Саме порівняльний аналіз ми застосуємо також у нашому дослідженні.

Науковці, зокрема О. Бігич, Л. Калініна, О. Карп'юк, О. Першукова, О. Пасічник, В. Редько, І. Самойлюкевич та інші, висувають конкретні вимоги до використання підручника з іноземної мови на різних етапах навчання:

- а) підручник повинен включати все необхідне для досягнення навчальних цілей;
- б) він повинен забезпечувати послідовність подачі мовного та мовленнєвого матеріалу від уроку до уроку;
- в) зміст підручника має бути орієнтованим на комунікативний підхід;
- г) у кожному розділі підручника має бути «фундамент» для організації матеріалу [9; 23, с. 53; 24; 30; 46, с. 85; 47, с. 378; 56].

Дослідники також виокремлюють п'ять підходів стосовно використання підручників іноземної мови: *соціокультурний, особистісно-орієнтований, комунікативно-ігровий, компетентнісний та інтегрований*.

Спробуємо схарактеризувати кожний підхід окремо та наведемо їх ключові особливості.

Соціокультурний підхід є основою вивчення іноземної мови у шкільних підручниках, як у вітчизняних, так і зарубіжних. Цей підхід включає організацію навчання на основі культурного плюралізму та розуміння рівноцінності й рівноправності всіх етнічних і соціальних груп у суспільстві [7, с. 81; 70, с. 11].

Учні, застосовуючи соціокультурний підхід, ідентифікуються зі своєю

національною культурою, історією, традиціями та міжособистісними особливостями. Водночас відбувається спрямування на толерантність та плідну взаємодію із представниками інших етнокультур, що формує полікультурний освітній простір [28, с. 39]. Враховуючи це, вчителі іноземних мов, працюючи з підручниками, повинні звертати увагу не лише на вербальний аспект, але й на ілюстративний.

Особистісно-орієнтований підхід використання підручника включає не лише різноманітні методики, спрямовані на реалізацію навчання іноземної мови на різних рівнях складності, але й формування позитивного емоційно-психологічного середовища для освітнього процесу [7, с. 84].

Комунікативно-ігровий підхід до навчання іноземних мов розкриває внутрішню мотивацію учнів. Гра виступає ключовим інструментом вирішення навчальних завдань, сприяючи розвитку критичного мислення, комунікативних навичок і співпраці між учнями. Використання ігрових форм роботи сприяє формуванню комунікативних компетенцій у школярів [7, с. 84]. Загалом, комунікативно-ігровий підхід сприяє розвитку комунікативної компетентності особистості, відповідно до європейських стандартів мовної освіти, де іншомовна компетентність визначається як здатність ефективно функціонувати в умовах реального спілкування, зазначаючи важливість успішності іншомовної комунікації, що залежить від готовності учня висловлювати свої думки іноземною мовою, його ризикованості та креативності у використанні лексичного запасу та граматичних структур для ефективного висловлення інформації [43; 73, с. 25].

Використання підручників з іноземної мови вимагає введення концепції міжпредметної координації та інтеграції знань, спрямованої на вирішення сучасних викликів у життєдіяльності людини в різних соціокультурних контекстах. Це передбачає впровадження інтегрованого підходу, спрямованого на стимулювання творчого та критичного мислення у дитини як конструктивної інтелектуальної діяльності, ефективному засвоєнню інформації. Окрім того, важливим є використання інтегративних технологій у

процесі навчання [70, с. 11]. Згідно з висновками Н. Бібік, введення інтегрованого підходу дозволяє відмовитися від традиційного "аспектного" формування навичок та вмінь, перейти до концепції накопичення знань, розширення лексичного запасу, а також розвивати кілька навичок і вмінь одночасно, базуючись на комунікативних одиницях, які вивчаються [8, с. 28].

Зазначені наукові підходи використання підручників з іноземної мови є взаємопов'язаними та втілюються за допомогою основних дидактичних принципів, а саме: *комунікативної та соціокультурної спрямованості, зв'язку освітніх і виховних цінностей, доступності та посильності, міжпредметного зв'язку, урахування творчих здібностей дитини, урахування особливостей рідної мови.*

Принцип комунікативної спрямованості використання підручників передбачає орієнтацію на завдання та зміст навчання іноземної мови з метою розвитку комунікативних навичок у дітей на рівні, який дозволить спілкуватися в типових ситуаціях. Реалізація цього принципу включає в себе відбір у підручниках матеріалу, який є комунікативно значущим для мовленнєвої діяльності; виділення типових ситуацій в межах тем, визначених програмою та Державним стандартом; розв'язання умовно-комунікативних і комунікативних вправ, що містяться у підручнику, а також створення на уроці специфічного мікроклімату для навчання мовленню з використанням дидактичних засобів [67].

Принцип соціокультурної орієнтації у використанні підручника дозволяє ознайомити учнів із життям своїх ровесників за кордоном, ознайомлює з героями коміксів та відомими казками й мультфільмами; сприяє не тільки розвитку розуміння та поваги до представників іншомовної культури, а до своєї власної [3, с. 26; 73, с. 29].

Принцип взаємозв'язку освітніх та виховних цінностей спрямований на розширення загального та лінгвістичного розвитку дітей, однак його головна мета полягає в формуванні їх як носіїв національної культури та зміцненні національної свідомості під час комунікації, що базується на принципах

діалогу культур. Крім того, принцип включає в себе виховання поваги до носіїв мови, вивченої іноземної, та їхніх країн, а також сприяє розвитку естетичних смаків учнів. Його можна простежити в конкретних аспектах підручника, таких як граматичний відбір ситуацій для комунікативного спілкування, використання відповідного матеріалу для читання, та завдання творчого характеру для розвитку пізнавальних навичок [7, с. 90; 73, с. 48].

Принцип доступності та послідовності використання підручників спрямовано на врахування особливостей і потенціалу учня, враховуючи його вікові характеристики під час організації навчального процесу. Цей підхід визначає вибір мовного та мовленнєвого матеріалу, який потрібно опанувати, і використання різноманітних мовних засобів для цього. Він також враховує комунікативні та пізнавальні потреби учнів і засобів їх формування, а також обирає відповідні форми, методи та засоби для навчальної діяльності учня [5, с. 37; 11, с. 291].

Принцип міжпредметних зв'язків при використанні підручників передбачає освоєння іноземної мови в контексті вивчення інших навчальних предметів. Це сприяє не лише стимулюванню інтересу до вивчення нової мови, але й значно полегшує процес її засвоєння під час здійснення звичних видів діяльності, при цьому висловлюючи свої дії і коментуючи їх іноземною мовою. Також цей принцип включає в себе самостійне виконання пошукових або проектних завдань у групах або в усьому класі, використовуючи знання з інших предметів [53].

Принцип врахування творчих здібностей школярів у процесі використання підручників з іноземної мови дозволяє вчителю ефективно відбирати адекватні методи та вміст навчання, орієнтуючись на творчі здібності дітей і максимально їх реалізуючи. За допомогою цього принципу можна ефективно поєднувати різноманітні форми організації роботи (парна, групова, командна) та дати учням можливість висловлювати свої думки в рамках певного завдання. Крім того, він акцентує на індивідуальних особливостях кожного учня, дозволяючи йому розширити свої знання та

задовольняти особисті інтереси [7, с. 91–92].

Принцип врахування особливостей рідної мови сприяє більш ефективному освоєнню звукової та літературної системи іноземної мови, особливо через порівняння фонетичних явищ. Для кращого засвоєння автори підручників використовують методичну технологію звуків та літер іноземної мови, приділяючи найбільшу увагу аналізу звукових та графічних особливостей цієї мови з метою уникнення або зменшення впливу міжмовного втручання [51].

Використання принципів створення підручника з іноземної мови веде до формування мовної особистості, для якої характерні повага до мови, яка вивчається, розвинене мовлення й мислення, інтелект та емоційна сфера, а також мовленнєвий етикет, який взаємодіє з культурою поведінки учня [64, с. 49–51].

2.2 Критерії оцінювання підручників (навчального посібника) з іноземної мови

На сьогодні, сучасний книжковий ринок характеризується великою кількістю навчальних матеріалів для вивчення іноземних мов, які представлені як вітчизняними, так і відомими зарубіжними видавництвами. Також багато закладів освіти активно розробляють власні навчальні матеріали, які відрізняються в обсязі, ціні та якості. Таке розмаїття навчальних посібників і підручників сприяло доступності вивчення іноземних мов, але, на жаль, проблема якості оволодіння іноземної мови, лишається невирішеною [34, с. 465].

Як правило, керівництво закладу освіти (або ж викладачі та студенти / вчителі та учні), ухвалюють рішення щодо обрання того чи того підручника або навчального посібника, проте *критерії вибору не є чітко визначеними та лишаються суб'єктивними*. Здебільшого, певний вибір ґрунтується на попередньому досвіді та наявності конкретних підручників (навчальних

посібників) у бібліотеці навчального закладу або на книжковому ринку.

Як відомо, для того, щоб оцінити предмет чи явище, потрібно дати відповідь на три основних запитання:

1. *Що ми оцінюємо?*
2. *Яка мета цієї процедури?*
3. *Як це можна здійснити ?*

Висновки з цієї інформації вказують на те, що хоча відповіді на початкові питання можуть видаватися очевидними, однак процес експертної оцінки підручників з іноземної мови вимагає детального вивчення та розкриття додаткових аспектів. Так, для МОН – це можливість ухвалення ключових рішень; для учня – доступність навчального матеріалу та задоволення його освітніх потреб; для вчителя – рівень "технологічності" підручника в контексті власної методичної системи навчання предмета та відповідність його методичним уподобанням [35, с. 19].

Нами були опрацьовані різні наукові дослідження стосовно критерій оцінювання підручників з іноземної мови. Спробуємо схарактеризувати найбільш структуровані та вдалі.

Критерії оцінювання сучасного підручника, подані О.С. Лагодинським у його статті «Оцінювання якості сучасного підручника (навчального посібника) з фахової іноземної мови» вважаємо систематизованими та актуальними для умов сьогодення. Узагальнені критерії оцінювання подані в таблиці (див. табл. А.1 у Додатках).

Як бачимо, оцінювання відбувається за такими критеріями: структура підручника (навчального посібника); його зміст та оформлення.

Структура передбачає наявність розділів, підрозділів та їх якість. Для того, щоб оцінити структуру підручника (навчального посібника) важливо визначити відповідність її вимогам навчальної дисципліни, документам, які регулюють навчально-виховний процес, а також переконатися в наявності достатнього вибору аудіо- та відеоматеріалів, додаткових ресурсів. Крім того, важливим є забезпечення зручності

користування підручником шляхом ефективного пошуку необхідної частини змісту [4, с. 249] .

Ключовим критерієм оцінки є *зміст підручника (навчального посібника)*, що базується на мовних і мовленнєвих матеріалах та навчальних завданнях. Необхідною вимогою є відповідність мовних і мовленнєвих компонентів навчальній програмі та темам, зазначених в офіційних документах. Важливо враховувати актуальність та оригінальність матеріалів, які є адаптованими до інтенсивності навчання. Вони повинні містити достатньо лексичного та граматичного запасу та враховувати індивідуальні потреби учнів. Матеріали також повинні бути придатними для використання як на уроках, так і під час самостійної підготовки [34].

Важливим критерієм є й *вигляд підручника (навчального посібника)*, адже саме його візуальне оформлення впливає на ступінь засвоєння школярами іноземної мови.

Запропоновані критерії надають можливість вчителям, адміністраторам та учням зосередити увагу на різноманітних аспектах якості сучасного підручника (навчального посібника) для вивчення іноземної мови, які є ключовими, оскільки це сприяє оптимізації процедури прийняття рішення щодо його вибору, дозволяючи ефективно враховувати важливі педагогічні та методичні аспекти.

2.3 Аналіз навчально-методичних комплексів з німецької мови для формування німецькомовної граматичної компетенції

Сучасний шкільний підручник з німецької мови є автономним засобом навчання, який ґрунтується на компетентнісному, комунікативному, діяльнісному, особистісно-орієнтованому та культурологічному підходах. Він спрямований на взаємну організацію процесу навчання учнів німецької мови та культури народу, що нею спілкується. Його головним призначенням є організація взаємопов'язаного навчання учнів німецької мови та культури

народу, що нею спілкується. Переважаючи в навчальному процесі, підручник є ефективним засобом формування готовності учнів до іншомовної комунікативної міжкультурної взаємодії, охоплюючи різноманітні сфери, теми та ситуації [4; с. 249-250; 61, с. 67; 71, с. 59–60].

Увага як вітчизняних, так і зарубіжних учених, до аналізу підручників почала зростати другій половині ХХ століття. Зростання інтересу науковців до різних аспектів підручника призвело до його визнання як суттєвого компонента дидактики. На сьогодні, різноманітні аспекти теорії підручника, зокрема ті, які стануть об'єктом нашого дослідження (навчання граматики на початковому етапі), вивчаються більш активно завдяки впливу зміни в освітніх системах як у зарубіжному, так і вітчизняному контексті.

На основі аналізу наукових публікацій останніх років, опублікованих у наукових виданнях, як в іноземній, так і вітчизняній пресі, можна визначити, що в галузі теорії підручників з німецької мови основним об'єктом досліджень часто стають наступні аспекти: відбір та організація навчального змісту в підручнику, тестування навчальних матеріалів, методи та засоби реалізації комунікативного підходу у змісті підручників, а також створення системи вправ і завдань для засвоєння іншомовного матеріалу. Проблеми аналізу та оцінки навчальної літератури є також актуальними і визначальними у зв'язку з появою нових тенденцій у світовому освітньому просторі та в системі освіти в Україні [51, с. 433].

На жаль, нам не вдалося відшукати за останні роки переконливих публікацій, головною метою яких є аналіз та оцінювання шкільних підручників з німецької мови з точки зору навчання граматики на початковому етапі. Проте ми здійснили свою спробу проаналізувати навчально-методичні комплекси з німецької мови для формування німецькомовної граматичної компетенції.

На нашу думку, на формування граматичних навичок впливає представлення граматики в підручнику, а також те, як її сприймають учні. З метою докладного вивчення аспектів викладання граматики німецької мови на

початковому етапі ми обрали український підручник від вітчизняних авторів "Deutsch" для учнів 5 класу загальноосвітніх шкіл і німецький підручник "Beste Freunde", орієнтований на учнів 12-16 років, які не володіють іноземною мовою (1, 2).

Нами було визначено основні критерії аналізу вищезазначених підручників з німецької мови:

- 1) відповідність чинній Програмі;
- 2) контекстуальне чи позаконтекстуальне ознайомлення з новим граматичним матеріалом;
- 3) комунікативна орієнтованість вправ на етапі тренування у вживанні нового граматичного зразка;
- 4) наявна кількість комунікативно-орієнтованих вправ у розглянутих підручниках німецької мови [37, с. 169].

Спершу розглянемо особливості вітчизняного шкільного підручника та схарактеризуємо підручник «*Deutsch*» українського видавництва.

Науковці-методисти, такі як О. Бігич, Л. Калініна, С. Ніколаєва, В. Плахотник та інші, вказують, що український шкільний підручник з німецької мови спрямований, передусім, на вивчення програми навчального курсу та формування навичок, які стануть корисними у подальшому навчанні. Таким чином, підручники з німецької мови вітчизняних видань переважно вписуються в конкретні рамки [10; 23; 45; 48].

Підручник "Deutsch" розроблено для вивчення німецької мови у 5 класі як другої іноземної на загальноосвітньому рівні, розпочинаючи. Основним методом, якому підпорядкований весь матеріал, є комунікативний підхід. Зміст підручника структурований відповідно до вимог навчальної програми та розподілений тематично за такими областями спілкування: "Hallo!", "Meine Familie und meine Freunde", "Schule", "Feste und Jahreszeiten", "Der Mensch und seine Freizeit", "Am Wochenende", "Die Natur", "Deutschland und die Ukraine". Теми поділяються на уроки, загальна кількість яких складає 70, що відповідає

навчальним планам, де на вивчення німецької мови як другої іноземної відведено 2 години щотижня.

Представлення граматичного компонента в цьому підручнику пов'язане з практичним застосуванням мовлення в щоденних ситуаціях, приділяючи особливу увагу розвитку навичок усного та слухового висловлення та надаючи перевагу цим аспектам перед читанням та письмом. Правила подані стисло та доступно для учнів конкретної вікової групи, ключові явища мови та мовлення оформлені у вигляді кольорових блоків. Основні види вправ у цьому підручнику – заповнення прогалін у тексті чи реченні, а також на формування речень відповідно до визначених правил, супроводжуючись відповідями та запитаннями чи реченнями (1).

Для підтвердження вищезазначеного наведемо деякі фрагменти з підручника:

Lektion **1** Hallo!

У німецькому реченні важливу роль відіграє порядок слів.
У розповідному реченні підмет стоїть на першому або третьому місці, а присудок — на другому:

Ich heiÙe Anna. ➤ Mein Name ist Tina. ➤

Якщо в питальному реченні є питальне слово, то воно стоїть на першому місці в реченні, після нього — присудок:

Wie heiÙt du? ➤

Якщо ж питальне слово відсутнє, то на першому місці в реченні стоїть присудок, а інтонація речення змінюється.

HeiÙt du Karin? ➤ HeiÙt du Maria? ➤

4 **Hört zu und spricht nach. Bildet ähnliche Dialoge.** Прослухайте і повторіть.
Складіть схожі діалоги.

1) — Hallo! HeiÙt du Klaus? — Ja, ich heiÙe Klaus. Und du? HeiÙt du Peter? — Nein, ich heiÙe Max.	3) — Hallo! HeiÙt du Karola? — Ja, mein Name ist Karola. Und du? HeiÙt du Petra? — Nein, ich heiÙe Gisela.
2) — Hallo! HeiÙt du Simone? — Nein, ich heiÙe Sabine. Und du? HeiÙt du Otto? — Ja, ich heiÙe Otto.	4) — Hallo! HeiÙt du Heidi? — Nein, mein Name ist Anna. Und wie heiÙt du? — Ich heiÙe Maria.

В підручнику "Deutsch" граматичні структури ілюструються мовленнєвими зразками, які обов'язково є в діалогах чи текстах. Запропоновані таблиці та мовленнєві зразки, які є в підручнику, сприяють кращому розумінню форми, значення та вживання вивчених граматичних явищ. Важливо зауважити, що у підручнику відсутні пояснення, які стосуються функції відповідного граматичного явища, що, на нашу думку, є обґрунтованим, особливо на початковому етапі вивчення німецької мови:

3 **Schreibe. Ergänze «bin/bist/ist/sind».**
 Напиши. Встав «bin/bist/ist/sind».

- 1) ... du Tom?
- 2) Er ... in Wien.
- 3) Ich ... da.
- 4) Das ... Emma und Tina.
- 5) ... er da?
- 6) ... das Karin und Roman?
- 7) Wir ... Paul und Gerd.
- 8) ... Sie Frau Kurz?
- 9) Das ... Peter.
- 10) Ich ... Klaus Miller.

Якщо тобі треба перепитати, став дієслово на початок речення:

Bist du...?

Ist er...?

Ist sie...?

Форми дієслова «sein»
 (бути) у теперішньому часі:

ich **bin**

du **bist**

er/sie/es **ist**

wir **sind**

ihr **seid**

sie/Sie **sind**

5 **Spielt Dialoge wie in Übung 4.** Розіграйте діалоги за зразком вправи 4.

- Woher kommst du?
 — Ich komme aus... Und du?

die Ukraine, Odessa

Japan, Tokio

China, Peking

Finnland, Helsinki

Bulgarien, Sofia

Woher?

aus	aus der	aus dem	aus den
Deutschland	Ukraine	Iran	USA
Österreich	Schweiz	Irak	Niederlande
Italien	Türkei		
Spanien	Slowakei		

6 **Ergänzt den Dialog. Spielt ihn.** Доповніть діалог. Розіграйте його.

— Hallo!

— ...

— Wie heißt du?

— ...

— Woher kommst du?

— ...

— Wie alt bist du?

— ...

Особливістю цього підручника є те, що зміст спрямований на вдосконалення фонетичного та лексичного аспектів мовлення, проте вправам з вивчення граматики німецької мови приділяється обмежена увага. Зауважується недостатність вправ, спрямованих на розвиток граматичної компетенції (наприклад, вправи з дописування літер, на заповнення пропусків формами дієслова *sein*, кількісними числівниками, різноманітними конструкціями *Wie heißen Sie bitte?*, *Was ist das?*, *Wie alt bist du?*, *Wie geht es dir?*, формою множини іменників; на конструювання речень з окремих слів):

2 Lest und spielt die Dialoge. Прочитайте й розіграйте діалоги.

3 Höre zu und lies das Gedicht. Прослухай і прочитай вірш.

— Wie geht es dir,
wie geht es dir,
mein lieber kleiner Ulli?
— Oh, danke schön,
es geht mir gut!
Ich gehe in die Schule.

Як відповісти на запитання
«Як справи?»:

— Wie geht es dir/
Ihnen!/Wie geht's!
— Danke, prima/gut/es geht.

18

1 Höre zu und sprich nach. Прослухай і повтори.

die Tante	der Onkel	der Sohn	die Tochter
die Schwester	der Bruder	die Geschwister	die Eltern
die Großeltern	der Cousin	die Kusine	die Kinder
die Verwandten			

2 Sortiere die Wörter in drei Gruppen. Розподіли слова на три групи.

die Tante, die Eltern, die Oma, der Bruder, die Geschwister,
der Cousin, die Tochter, der Onkel, der Opa, die Schwester,
die Großeltern, der Sohn, die Kinder, die Kusine

er	sie/Singular (одн.)	sie/Plural (мн.)

У ході модернізації змісту вивчення іноземних мов педагоги все частіше звертаються до досвіду західноєвропейських країн у питанні підручникотворення. Першим виявом цієї потреби стала «Концепція навчання іноземних мов в Україні» (1995 р.), де зазначено спробу інтеграції вітчизняного та іноземного досвіду підручникотворення [31].

Перейдемо до розгляду підручників зарубіжного видання та охарактеризуємо сучасний підручник «*Beste Freunde*» для учнів віком 12-16 років без знання іноземної мови, написаний німецькими авторами.

Важливо відзначити, що зарубіжний підручник з німецької мови не лише заохочує стійку мотивацію для вивчення, але й надає широкий вибір допоміжних матеріалів, серед яких аудіо- та відеоматеріали, флеш-картки та мобільний додаток. Ці ресурси ефективно сприяють розв'язанню завдань з лексики, граматики і фонетики, забезпечуючи правильну вимову та систему контролю. Такі підручники, зазначені в наказі Міністерства освіти і науки України, орієнтовані на індивідуальні особливості та потреби учнів, враховують розвивальний аспект, сприяючи не лише засвоєнню знань, але й розвитку особистості та творчих здібностей. Зазначено, що методичний апарат допомагає впровадженню принципів особистісно-орієнтованого навчання [67, 42].

У світовій практиці навчання іноземних мов виділяють два основних типи підручників: самодостатні («закриті») і несамодостатні («відкриті») [7, с. 72].

Самодостатність зарубіжних підручників з німецької мови визначається їхньою здатністю використовуватися без додаткових матеріалів, таких як художні тексти, «пазлові» видання, словниково-довідкова література і т. д. Незважаючи на це, вони забезпечують високий рівень засвоєння програми. Важливо відзначити, що це не виключає можливості використання довідкових видань або інтернет-ресурсів. Зазначається, що учні, які не мають доступу до таких ресурсів, повинні знайти у своїх підручниках всі необхідні матеріали для успішного вивчення програми [7, с. 72; 71, с. 65].

"Відкриті" підручники– це комплекси, до яких входять робочий зошит, книгу для читання, книгу для вчителя та ілюстративний матеріал, спроектовані для взаємодії через різні канали сприйняття [7, с. 72; 71, с. 65]. Однак, саме підручник залишається основною частиною навчально-методичного комплексу, і він має граматичний матеріал, як правило, викладений у найбільш доступний спосіб [37, с. 168].

Основним завданням підручника з іноземної мови від зарубіжного видання є розвиток в учнів навичок і вмінь у всіх аспектах мовленнєвої діяльності:

- в аудіюванні (виконання завдань на тренування фонетичних елементів, повторення за диктором слів, прослуховування текстів та діалогів);
- у говорінні (монологічне та діалогічне мовлення, участь в інтерв'ю, інсценізація, рольові та літературні ігри тощо);
- у читанні (виконання вправ на читання та розуміння невеликих за обсягом текстів);
- у навичках письма [6, с. 137; 71, с. 67].

«*Beste Freunde*» є найновішим курсом німецької мови від видавництва Hueber, спрямованим на учнів середньої та старшої школи. Навчальні матеріали цієї серії отримали гриф Міністерства освіти і науки України, включають календарно-тематичне планування та легко інтегруються в загальноосвітню програму. Зміст курсу розподілений на 6 частин, кожна з яких відповідає одному півріччю. Загалом, серія «*Beste Freunde*» охоплює 3 рівні володіння мовою за міжнародною шкалою CEFR – від елементарного A1 до середнього B1, і володіє відповідною структурою:

- «*Beste Freunde*» A1.1 та A1.2 – для початкового рівня;
- «*Beste Freunde*» A2.1. та A2.2 – для елементарного;
- «*Beste Freunde*» B1.1 та B2.1 – для середнього мовного рівня [50].

У нашому дослідженні ми аналізуємо підручник цього курсу для початкового рівня.

Підручник "Beste Freunde" призначений для підлітків, які мають намір освоїти нову мову, і, відповідно, складений німецькою мовою. У центрі цього навчально-методичного комплексу знаходиться група німецькомовних дітей у віці 12 років, що діляться своїми життєвими історіями з учнями. Кожен розділ приділяється окремому підлітку, ім'я якого стає назвою розділу. Головні персонажі також активно взаємодіють з учнями, надаючи поради та ставлячи питання, які заохочують до порівняння мовних явищ з рідною мовою. Оскільки "Beste Freunde" базується на комунікативному методі, граматику відпрацьовується не лише у письмовій формі, але й усно, використовуючи граматичний матеріал у мовленні. Мовні структури організовані за допомогою таблиць та різних кольорів, виділяючи винятки червоним окличним знаком. Часто граматику пояснюється аналітично-дедуктивним методом, починаючи з прикладу, а потім подається роз'яснення (2).

У підручнику знаходимо достатню кількість тренувальних вправ з граматики, але інструкції до них здебільшого мають некомунікативний характер (близько 1/5 усіх вправ має умовно-комунікативну, інколи комунікативну інструкцію). Наведемо приклади подачі граматичного матеріалу безпосередньо у книзі «Beste Freunde»:

◆ Ich ...
 ● Ich auch. 😊
 ● Ich nicht. ☹️

→ AB, Ü 9 GRAMMATIK, Ü 10 Ü 11 |

Position 2	
W-Frage	Was machst du gern ?
Aussagesatz	Ich spiele gern Fußball.

8 Was machen die Personen gern / nicht gern? Sprich mit deiner Partnerin / deinem Partner. (Arbeitsbuch: A = Seite 82 und B = Seite 84)

9 Schreib zwei Kärtchen mit Fragewörtern. Spielt dann das Interviewspiel.

Wie ...?
 Wer ...?
 Woher ...?
 Was ...?

11 Hör noch einmal. Was kauft Laura?

57

Laura kauft:

- a den Kuli d den Bleistift g die Schere
- b das Lineal e den Block h die Sporttasche
- c den Füller f das Heft

→ AB, GRAMMATIK, Ü 8 Ü 9-10 |

Akkusativ: bestimmter Artikel

Laura kauft **den Füller.**
das Heft.
die Schere.

12 Spiel mit deiner Partnerin / deinem Partner. (Arbeitsbuch: A = Seite 83 und B = Seite 85)

13 Ergänzt den Dialog und spielt ihn.

- Schau mal, der Rucksack ist cool, nicht?
- ◆ Ich denke, du brauch **?** **?** Sporttasche?
- Ja klar. Aber ich möcht **?** auch so **?** Rucksack!
Also: Wie find **?** du **?** Rucksack?
- ◆ Hm, na ja. Was möcht **?** du noch?
- Ich brauch **?** noch **?** T-Shirt.
- ◆ O.k. Dann kauf **?** wir auch noch **?** T-Shirt.
Und ich brauch **?** **?** Sessel!

→ AB, Ü 11 GRAMMATIK, Ü 12 |

Verb möchten

ich	möchte
du	❶ möchtest
er/sie	möchte
wir	möchten
ihr	❶ möchtet
sie	möchten

siebenunddreißig 37

Simon

b Macht eine Kettenübung.

- Wie findest du Sport?
- ▲ Sport finde ich cool. Wie findest du Mathematik?
- ◆ Mathematik finde ich total blöd. Wie findest du ...?

→ AB, Ü 6 GRAMMATIK, Ü 7 Ü 8 SCHREIBTRAINING, Ü 9 Ü 10 |

Aussagesatz

Position 2

5a Schau das Bild an und antworte in deiner Sprache.

- Wen siehst du?
- Wer kennt wen?
- Was meinst du?
Worüber sprechen die drei?

b Hör den Dialog und ergänze: Laura, Simon oder Nico.

58

1. **?** findet Informatik toll.
2. **?** und **?** finden Sport cool.
3. **?** findet Informatik ganz gut.
4. **?** hasst Sport.
5. **?** liebt Fußball.
6. **?** ist der Computer-Spezialist.

→ AB, GRAMMATIK, Ü 11 Ü 12 |

Verb finden

ich	finde
du	findest
er/sie	findet
wir	finden
ihr	findet
sie	finden

В Державному стандарті підкреслюється необхідність використання в підручниках з іноземної мови усталених виразів та конструкцій відповідної мови, тому їх вивчення має бути обов'язковим у змісті навчальних текстів підручників. Фахівці дотримуються думки, що такий підхід дасть можливість дітям не лише опанувати нову мову функціонально, але й глибше відчувати зв'язок з культурою народу, мову якого вони вивчають (аспект емоційно-особистісного розвитку) [7, с. 73–74].

В. Редько наголошує на важливості того, щоб підручники з іноземної мови вводили учнів у соціокультурну інформацію енциклопедичного характеру. Це проявляється у зарубіжних підручниках, які акцентують увагу на практичних аспектах навчання мови, презентуючи різноманітні ситуації спілкування та різні форми інтерактивної діяльності, які відповідають реальним соціальним умовам. Крім того, важливим є збагачення учнів мовними (вправи для вдосконалення лексичних та граматичних навичок), країнознавчими (тексти, які розкривають реалії культури та побуту країни, мову якої вивчають) та лігвокраїнознавчими (вибір та використання форм звертання, привітань, дотримання правил ввічливості та інші аспекти) знаннями [52; 70, с.11].

У німецькому підручнику «*Beste Freunde*» ця інформація представлена найрізноманітнішим чином:

Ich kann ...

meine Meinung sagen:

- ◆ Wie findest du Sport?
- ▲ Toll. / Interessant. / Cool. / Okay. / Ganz gut. / Total blöd. / Langweilig. / Doof.

über meine Sprachkenntnisse sprechen:

- Ich spreche sehr gut Deutsch / Englisch / ...
- Ich spreche nicht so gut ... / ...
- Ich spreche kein Wort.

über meinen Wochenplan/Stundenplan sprechen:

- ▲ Was hast du am Montag?
- Am Montag habe ich Theater.

etwas / jemanden benennen:

- ◆ Was ist das? / Wer ist das?
- ◆ Das ist ein Flugzeug. / Das ist der Kapitän.

einen Wunsch ausdrücken:

- Ich möchte den Kuli. /
- Ich möchte den Film schauen.

mich verabreden:

- ▲ Was machst du heute Nachmittag? Lernen wir heute zusammen Bio? Hast du Zeit?

einen Vorschlag ablehnen oder annehmen:

- Nein, ich habe keine Zeit. Ich muss ... / ...
- Oh schade, das geht nicht. Ich möchte ... / ...
- Nein, tut mir leid. / Okay, das geht!
- ▲ Schade! / Super!

Zeitangaben machen:

- Wie spät ist es? ▲ Es ist halb vier.
- Wann kommt Miriam? ▲ Um fünf. / Am Nachmittag. / Am Donnerstag.

einen Vorschlag machen: Du kannst Musik hören.

positiv und negativ auf Fragen antworten:

- ◆ Sprichst du Englisch? ● Ja, ich spreche gut Englisch. / Nein, ich spreche nicht gut Englisch.
- ◆ Sprichst du nicht gut Englisch?
- Doch, ich spreche gut Englisch. / Nein, ich spreche nicht gut Englisch.

8 Lies den Anfang des Artikels und beantworte die Fragen.

1. Wo ist das Master-Turnier?
2. Woher kommen die Breakdancer?
3. Woher kommt David Becker?

Breakdance-Elite in Berlin

Am 12. Mai ist es soweit: Breakdancer aus Deutschland, Österreich und aus der Schweiz, aus Polen, Spanien und Griechenland treffen sich in Berlin zum Master-Turnier. Mit dabei ist David Becker, Top-Breakdancer aus München.

9 Was glaubst du: Woher kommt die Tänzerin / der Tänzer?

Russland × Kenia × China × die Türkei × die Schweiz × Griechenland × Spanien

Präposition aus

Woher?

aus Griechenland

aus der Schweiz

▲ Ich glaube, die Tänzerin / der Tänzer kommt aus ...

Landeskunde

Kochst du gern?

1a Welche Bilder passen? Lies Abschnitt 1 und ordne zu.

KOCHKURSE AN SCHULEN GUTES ESSEN FÜR GESUNDE KINDER UND JUGENDLICHE

Essen & Trinken

1 Immer wieder lesen wir in der Zeitung: Viele Jugendliche kommen ohne Frühstück zur Schule. Sie essen kein warmes Mittagessen, aber viel Schokolade und Süßes. Viele Kinder glauben: Kühe sind weiß und lila (?), Kartoffeln wachsen auf dem Baum (?), und Fleisch kommt aus der Fabrik (?).

2 Aber diese Frau sagt stopp! Sie heißt Sarah Wiener. Sie kommt aus Österreich und lebt in Berlin. Sarah Wiener ist Köchin. Sie kocht und sie schreibt Bücher. Kochbücher natürlich. Sarah Wiener und ihr Team gehen auch in Kindergärten und Schulen und machen Kochkurse. Sie kaufen ein und kochen mit Kindern und Jugendlichen. Alles, was gesund ist und gut schmeckt.

Отже, підручник для 5-го класу "Beste Freunde" був розроблений з метою зацікавлення кожного учня позитивним процесом вивчення німецької мови. При цьому враховується легкість, швидкість та ефективність освоєння завдяки використанню актуальних діалогів, цікавих пісень та ігор, вправ на аудіювання. Додатково учні можуть скористатися інтерактивною електронною книгою, яка містить завдання та можливість перегляду мультфільмів німецькою мовою, що сприяє більш ефективному засвоєнню матеріалу.

Підручник додатково впроваджує новий граматичний матеріал, який представлений на початку кожного уроку у формі монологічних або діалогічних текстів. Для підтримки учбового процесу в деяких уроках використовуються ситуативні малюнки, які ставлять перед учнями конкретні комунікативні завдання. Таким чином, перед аналізом текстового матеріалу пропонується детально розглянути та обговорити малюнки разом із учнями, що сприяє більш ефективному осмисленню граматичного змісту:

→ AB, Ü 4-5 |

8a Schau das Bild an. Hör dann zu und antworte.

28

- Wer ist der Junge?
- Wer spielt Gitarre?

Schau zuerst die Bilder an.
So verstehst du die Situation.

b Hör noch einmal und lies mit.

28

Laura: Hallo!
Nico: Hi!
Laura: Wer bist du?
Nico: Nico. Und du? Wie heißt du?
Laura: Ich heiße Laura.
Anna: Und ich bin Anna. Hallo!
Laura: Woher kommst du?
Nico: Aus Rostock.
Laura: Ah!
Nico: Na, dann bis bald!
Anna: Tschüss, Nico!
Laura: Äh, Nico?
Nico: Ja?
Laura: Du spielst Gitarre. Oder?
Nico: Ja, klar!
Laura: Super! Tschüss!

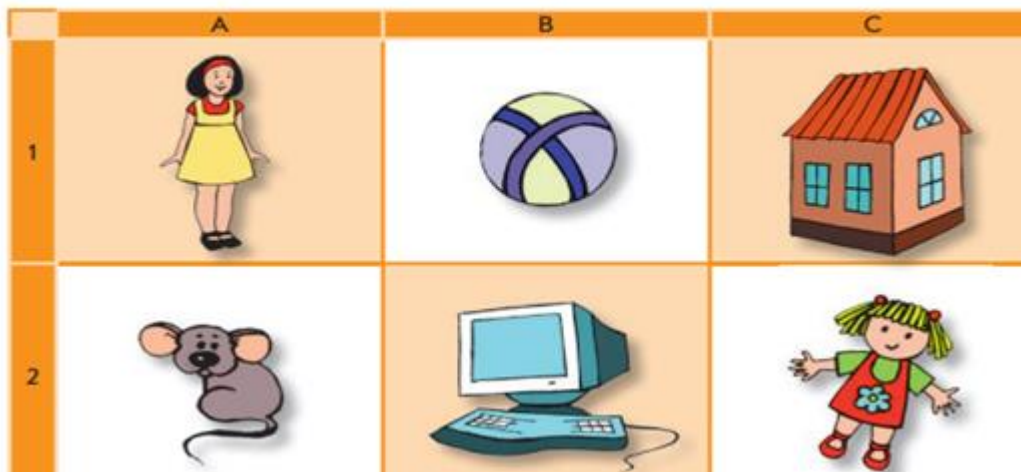

Слід зазначити, що в обох підручниках інструкції до вправ здебільшого мають некомуникативний характер, а також немає логічної послідовності і зв'язку між вправами у відпрацюванні певного граматичного явища. Вважаємо доречним зазначити ще раз, що увага більше акцентується на навчанні лексичного матеріалу.

Ми вважаємо, що немає різниці, чи це підручник вітчизняного видавництва, чи зарубіжного, але він має сприяти тому, щоб учень був здатним спілкуватися за допомогою простих мовних і мовленнєвих засобів; запитувати й відповідати, щоб задовольнити свої комуникативні потреби, використовуючи обмежений лексично-організований набір ситуативного спрямування [57, с. 124].

Варто відмітити, у кожному проаналізованому підручнику є цікаві й захопливі теми для учнів, які сприяють мисленню й говорінню німецькою мовою, використовуючи для цього певний набір граматичних явищ. Завдання, розміщені на сторінках підручників, диференційовані, вони заохочують дітей до активної роботи, сприяють розвитку рецептивних і продуктивних навичок учнів, ураховуючи їхні вікові, психологічні та індивідуальні особливості. Розглянемо гру з підручника «*Deutsch*» українського видавництва. Подана гра допомагає школярам не тільки пригадати назви тваринта різних предметів, дієслово «*sein*», ствердження та заперечення, а й весело провести час:

 Spiel «Was ist das! Wer ist das!». Гра «Що це? Хто це?». Грайте за зразком.

Можна навести гру з німецького підручника «Beste Freunde»:

- 5 Spielt in zwei Gruppen.
- Seid ihr in Spanien?
 - Ja, wir sind in Spanien.
 - Nein, wir sind nicht in Spanien.

Verben	Negation nicht	
wir sind	Ja, wir sind in Berlin.	Ja, wir singen.
ihr seid	Nein, wir sind nicht in Berlin.	Nein, wir singen nicht .

У цій грі школярі повторюють також відмінювання дієслова «*sein*» та слабких дієслів, використання заперечення «*nicht*» та вживання прийменника «*in*» з назвами різних країн середнього роду. Моделювання дидактичних ситуацій такого роду допомагає школярам засвоїти вищезазначений граматичний матеріал. Такі завдання будуть цікавими для дітей, адже відповіді не завжди збігаються, але це сприяє набуттю нового досвіду, такого як робота в команді, наприклад.

Отже, проаналізовані підручники мають багато спільного і вважаються ефективними засобами для вивчення німецької мови як другої іноземної, а також її граматики. Обидва підручники мають в основі комунікативний підхід, який орієнтований на розвиток усного та писемного мовлення. Зауважимо, що граматичний матеріал і в «*Deutsch*», і в «*Beste Freunde*» розрахований на однакову цільову групу та вік учнів. Особливістю обох підручників є також цікавість та врахування усіх форм навчальної діяльності в представленні граматичного матеріалу.

Висновки до Розділу 2

2.1. На сьогодні, підручник відіграє важливу дидактичну роль і є необхідним елементом освітньої структури і, зокрема, визначальним аспектом конкретної педагогічної моделі. Сучасний підручник з іноземної мови має бути розроблений відповідно останніх досягнень методологічних та психолого-педагогічних наук, сприяючи комплексному досягненню практичних, освітніх, розвивальних і виховних цілей. Підручник створює умови для досягнення визначеного рівня педагогічної компетентності особистості в процесі навчання, базуючись на сучасних наукових підходах та методиках.

У вивченні проблеми підготовки вчителя іноземної мови до використання підручників можна виокремити три основні компоненти:

когнітивний, праксеологічний та аксіологічний, які спрямовані на розвиток професійної компетентності фахівця.

У цьому підрозділі також було вказано на важливість використання провідних наукових підходів до підручників іноземної мови на початковому етапі, таких як соціокультурний, особистісно-орієнтований, комунікативно-ігровий, компетентнісний та інтегративний. Зокрема, соціокультурний підхід розглядається як необхідний елемент іншомовного спілкування. Особистісно-орієнтована парадигма навчання та виховання стає методологічним імперативом, відповідаючи потребам розвитку та самореалізації духовного аспекту особистості в новій соціокультурній обстановці. Інтегративність сприяє міжпредметним зв'язкам, об'єднує когнітивні, емоційні та психомоторні процеси у дитини.

Нами також було описано принципи використання підручників з іноземної мови, зокрема комунікативний, соціокультурної спрямованості, зв'язку освітніх та виховних цінностей, доступності й послідовності, міжпредметних зв'язків, урахування творчих здібностей школярів та особливостей рідної мови.

2.2. Дослідники визначають конкретні критерії оцінювання підручників для вивчення іноземних мов. Важливі аспекти включають відповідність змісту підручника актуальним комунікативно-пізнавальним інтересам учнів та відображення реальних потреб у використанні мови для спілкування. Навчальний матеріал повинен бути чітко структурованим, методично обґрунтованим, з розділенням на розділи та параграфи.

Сучасні підручники характеризуються диференціацією та індивідуалізацією навчання, застосуванням сучасних методів та технологій, можливістю ігрової діяльності та роботи в групах. Важливими є також відповідність методів навчання рівню розвитку учнів у розумовому, моральному і фізичному аспектах. Кожен компонент, такий як лекція чи урок, має включати різні види діяльності та інструкції для виконання завдань, що задовольняють різні освітні здібності учнів. Структурний склад та обсяг

навчального матеріалу повинні відповідати можливостям його засвоєння учнями на відповідному рівні за визначений час.

2.3. На етапі початкового навчання важливо сприяти зацікавленості учнів у вивченні іноземної мови, формувати у них позитивне ставлення й обґрунтовувати важливість оволодіння нею. Цей етап освіти має забезпечити неперервність та послідовність навчального процесу протягом усього періоду навчання в загальноосвітній школі, спрямований на формування базових вмінь і навичок. Досягнення поставлених завдань визначається великою мірою якісними підручниками, що є ключовими носіями змісту іншомовної освіти.

Проведений аналіз підручників з німецької мови дозволяє констатувати, що ці книги орієнтовані на всебічний розвиток учнів і сприяють формуванню комунікативної компетенції. Підручник «*Deutsch*» побудований тематично, у процесі вивчення німецької мови значний акцент робиться на рідну мову. Книга «*Beste Freunde*» має поурочну побудову, перевага надається бесіді та діалогу. Вивчення граматичного матеріалу в обох підручниках спрямований на розвиток усного та писемного мовлення.

Матеріали розділу представлені у публікаціях автора: [16; 18; 68; 69].

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Відповідно до поставленої мети, у кваліфікаційній роботі було розглянуто проблему навчання граматики на початковому етапі та проаналізовано підручники з німецької мови для формування німецькомовної граматичної компетенції.

Отримані результати проведеного дослідження можна підсумувати таким чином:

1.1. Навчання граматики німецької мови передбачає формування граматичних механізмів, специфічних для певної мови, які сприятимуть в учнів одночасному розвитку граматичних знань і навичок.

Граматична компетенція належить до ключових цілей при оволодінні мовою, яка є здатністю розуміти й виражати значення, розпізнаючи й продукуючи правильно оформлені речення, фрази та надфразові єдності, які підпорядковуються правилам. У викладанні німецької мови граматика традиційно вважається одним із найскладніших аспектів для обох сторін навчального процесу.

1.1.1. Слід зауважити, що формування граматичних навичок під час навчання німецької мови на початковому етапі є досить складним і трудомістким процесом. Під час роботи над граматичним матеріалом можна виділити такі етапи як орієнтовно-підготовчий, стереотипно-ситуативний, або стандартизуючий і варіативно-ситуативний. Кожен із етапів характеризується власним значенням і певними складнощами.

1.1.2. Оскільки граматика є необхідною частиною іншомовної компетенції, учні повинні майстерно володіти нею. Проте вивчення граматики школярами часто сприймається як трудомістке, нецікаве заняття, що негативно впливає на мотивацію до навчання. Важливо відзначити, що значні зусилля, витрачені на пояснення правил та виконання вправ, не завжди призводять до очікуваного результату. Щоб вирішити цю проблему, слід розуміти основні причини, які роблять викладання граматики складним та

зводять на невисокий інтерес учнів до уроків. Найпоширеніші з них включають необхідність запам'ятовувати складні граматичні структури, велику кількість винятків, виконання одноманітних вправ, які не мають достатнього інтелектуального та смислового наповнення, а також стереотипи та упереджене ставлення школярів до граматики німецької мови як до надзвичайно складної.

1.1.3. Результати причин виникнення інтерференційних помилок під час вивчення німецької мови вказують на те, що найпоширенішою проблемою є невідповідність мовних норм і правил української та німецької мови. Такі помилки є наслідком впливу рідної мови та її граматичних особливостей на процес опанування іноземної, який відбувається на підсвідомому рівні.

1.2. Важливість використання ігрових форм і прийомів є безумовною, оскільки вони є різноманітними і можуть застосовуватися на кожному етапі роботи з граматиною. Тому на перших етапах доречними можуть бути типові ігрові вправи, які допоможуть учням запам'ятовувати поданий матеріал більш цікаво та нестандартно. Крім того, використання ігрових методів дозволяє змодельовати реальні комунікативні ситуації між учасниками гри. Також ігри є особливо актуальними на уроках узагальнення та систематизації знань, на яких відбувається використання раніше опрацьованого матеріалу в конкретних ігрових ситуаціях.

1.3. У наукових працях виділяють такі основні вимоги до вправ для формування іншомовної граматичної компетенції в учнів на початковому етапі як умотивованість, наявність ігрового компонента, комунікативність, способи організації вправ, ступінь керування, взаємопов'язаність навчання говоріння й письма, врахування рідної мови, раціональне використання опор, а також автентичність навчального матеріалу та його відповідність психофізіологічним особливостям школярів.

1.4. Дедуктивний та індуктивний підходи вважаються основними варіантами викладання граматичного матеріалу. При дедуктивному підході спочатку презентується граматичне правило, а потім на його основі

продукується мовлення. При індуктивному підході правило виводиться самими учнями на основі виконання запропонованих учителем завдань. У нашому дослідженні береться до уваги дедуктивний метод, оскільки ми розглядаємо початковий етап навчання граматики, для якого згаданий метод є характерним. Під час навчання граматики іноземної мови варто дотримуватися основних методичних принципів, а саме: дозоване і поступове введення граматичного матеріалу, яке формує цілісну систему; стислі та чіткі пояснення; порівняння граматичних структур рідної мови та тої, яка вивчається, задля комплексного сприйняття граматичної системи цієї мови.

2.1. Враховуючи здобутки науковців у галузі професійної підготовки учителів іноземних мов, важливим є формування у майбутніх педагогів умінь працювати та організовувати роботу з дидактичними засобами навчання й активно використовувати їх у навчальному процесі. Важливу роль в цьому відіграє сучасний шкільний підручник, що є продуктом новітніх освітніх парадигм і адаптований до потреб сучасного суспільства.

Ми поділяємо думку вітчизняних і зарубіжних дослідників, тому вважаємо, що науково-теоретичними основами використання підручників з іноземної мови на початковому етапі є соціокультурний, особистісно-орієнтований, комунікативно-ігровий, компетентнісний та інтегративний підходи. Нами було охарактеризовано такі принципи використання підручників з іноземної мови як: комунікативний, а також принципи соціокультурної спрямованості, зв'язку освітніх і виховних цінностей, доступності й послідовності, міжпредметних зв'язків, урахування творчих здібностей школярів та особливостей рідної мови.

2.2. Сучасний шкільний підручник має відповідати ряду визначених критеріїв для забезпечення ефективного навчання. Серед цих критеріїв важливими є відповідність змісту підручника Державному стандарту базової і повної загальної середньої освіти, системність, логічність і послідовність викладу інформації, а також оптимальний обсяг змісту для досягнення

очікуваних результатів учнів. Крім того, важливими критеріями є зрозумілі вказівки користування підручником, науковість змісту та використання загальноприйнятої наукової термінології.

Відповідність викладу ключових наукових положень до вікових характеристик учнів не лише є обов'язковою у вимогах сучасних навчальних посібників, але й гарантує розвиток ключових компетентностей, що визначені Законом України «Про освіту». Важливо, щоб підручник забезпечував можливості для самостійної освітньої діяльності учнів та сприяв формуванню навичок навчання, які залишаються актуальними протягом усього їхнього життя. Структура підручника повинна містити різноманітні вправи і завдання, розроблені відповідно до принципів педагогіки партнерства, а також реалізовувати ціннісний компонент у змісті. Мотивація навчальної діяльності учнів та розвиток інтересу до вивчення світу є ключовими аспектами, а також важливо, щоб тексти підручника були доступні та відповідали нормам літературної мови.

Забезпечення диференційованого підходу та індивідуалізації у навчанні є важливою метою, яка передбачає впровадження інтегрованого підходу та міжпредметних зв'язків. Необхідно гарантувати, що зміст підручника відповідає віковим особливостям учнів та дотримується послідовності вивчення матеріалу. Важливим елементом є актуальність, сучасність та логічна організація ілюстративного матеріалу, який виступає як самостійне чи додаткове джерело інформації. Доцільно також враховувати відповідність аудіосупроводу змісту підручника для максимальної ефективності освітнього процесу.

2.3. У сучасній практиці викладання іноземних мов, як за кордоном, так і в Україні, саме підручник є невід'ємною частиною навчально-методичного комплексу.

Підручник з німецької мови – це поліфункціональний, цілісний навчально-методичний комплекс, у який входить робоча книга і зошит, книга для вчителя, звуковий супровід і відеоматеріали. Додаткові навчальні засоби

враховують вимоги як до вчителя, так і до учня, а також відображають цілі, зміст, засоби та методи навчання відповідно до Загальноєвропейських рекомендацій із мовної освіти. Це забезпечує дидактичну та методичну підтримку освітнього процесу, сприяючи оптимальному вивченню мови відповідно до сучасних стандартів і педагогічних потреб.

Підручник з німецької мови є ефективним засобом формування знань, умінь, норм і цінностей в особистості учня, адаптованих до умов освітнього процесу, проте його повноцінне функціонування можливе лише в контексті використання всіх компонентів навчально-методичного комплексу (НМК). Підручник сприяє створенню паритетних відносин між учнем і вчителем, виступаючи каталізатором для інтелектуального, соціального, психологічного та духовного розвитку особистості. Його методологічна основа сприяє реалізації соціокультурного підходу у змісті матеріалу, враховує особистісно-орієнтований, комунікативно-ігровий і компетентнісний підходи на етапі початкового вивчення німецької мови, а також забезпечує міжпредметну координацію та інтеграцію іншомовних знань у різних соціокультурних сферах.

Здійснивши аналіз підручника вітчизняних авторів «*Deutsch*» для учнів 5 класу ЗЗСО та німецького підручника «*Beste Freunde*» для учнів віком 12-16 років без знання іноземної мови, ми дійшли висновку, що в усіх НМК спостерігається відповідність програмному граматичному мінімуму, приділяється належна увага не тільки етапу ознайомлення з новим граматичним явищем, а й тренуванню його у мовленні. Важливим є також те, що при укладанні вправ враховуються психофізіологічні особливості школярів певного віку.

Однак, на нашу думку, авторам підручників варто встановлювати високі стандарти якості та обсягу навчального матеріалу, забезпечувати його доступність і зрозумілість, враховуючи принцип посиленості для учнів цього вікового періоду.

Перспективою наших досліджень вважаємо укладання підсистеми вправ для формування граматичної компетенції в учнів на комунікативно-ігровій основі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрущенко В. Основні характеристики європейської вищої освіти та можливості їх реалізації в системі освіти України. *Вища освіта України* : теорет. та наук.-метод. часопис, 2010. № 4. С. 5–16.
2. Байдак Л. І. Особливості навчання граматиці іноземної мови студентів нелінгвістичних ВНЗ. *Проблеми та перспективи розвитку сучасної науки в країнах Європи та Азії* : зб. наук. праць. Переяслав Хмельницький, 2018. С.184–189.
3. Березюк Ю. В. Естетичні чинники як засоби креативності при навчанні іноземної мови в початковій школі. *Нові технології навчання: наук.-метод. зб. Інституту інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, Академії міжнародного співробітництва з креативної педагогіки*. Київ–Вінниця, 2012. Вип. 71. С. 25–29.
4. Березюк Ю. В. Підготовка студентів до ознайомлення з критеріями побудови та відбору навчального матеріалу в підручниках з іноземної мови. *Науковий журнал Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2012. № 6 (24). С. 247–253.
5. Березюк Ю. В. Сучасний зарубіжний підручник іноземної мови як додатковий засіб навчання в школі. *Нові технології навчання: наук.-метод. зб. Інститут інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки: в 2-х ч.* Київ: ФОП Корзун Д.Ю., 2012. Вип. 73. Ч. II. С. 36–40.
6. Березюк Ю. В. Методичні аспекти застосування шкільного підручника при вивченні іноземної мови. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки*. Житомир, 2015. Вип. 3 (81). С. 135–140.

7. Березюк Ю. В. *Підготовка майбутнього вчителя іноземної мови до використання в початковій школі підручників зарубіжних видань*: дис. ... канд. педаг. наук : 13.00.04. Житомирський державний університет імені Івана Франка. Житомир, 2019. 323 с.
8. Бібік Н. М. Врахування пізнавальних інтересів учнів у підручникотворенні. *Проблеми сучасного підручника* : зб. наук. праць. Редкол. Київ: Педагогічна думка, 2007. Вип. 3. С. 27–31.
9. Бігич О.Б. *Методична освіта майбутнього вчителя іноземної мови початкової школи*: монографія. К.: Вид. центр КНЛУ, 2004. 278 с.
10. Бігич О. Б. Формування в студентів методичної компетентності вчителя іноземної мови початкової школи. *Іноземні мови*. 2002. № 2. С. 27–31.
11. Божок О. С. Зміст мовно-методичної компетентності майбутніх вчителів початкової школи. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»*. Київ : Гнозис, 2013. С. 289–296.
12. Бойчевська І. Особливості вивчення німецької мови як другої іноземної у загальноосвітніх навчальних закладах України. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2014. № 10(1). С. 25–30.
13. Бондаренко Н. Б., Ісаєва М. В. Ігрові прийоми навчання як засіб формування граматичних навичок на початковому етапі. *Вісник Запорізького національного університету*. 2010. № 2(13). С. 26–31.
14. Бориско Н.Ф., Красовська Н.О. Ігрові вправи для вивчення німецької мови. *Іноземні мови*. 1996. № 4. С. 26–33.
15. Вітлін Ж.А. Сучасні проблеми навчання граматиці іноземних мов. *Іноземні мови в школі*. 2000. № 5. С. 5–7.
16. Гаращук Л. О. Аналіз підручників початкового етапу вивчення німецької мови в граматичному аспекті. *Міжособистісна комунікація та перекладознавство: сучасні перспективи розвитку* : зб. матеріалів І Всеукр. науково-практ. конф. Кременчук, 2023. С. 19–21.
17. Гаращук Л.О. Навчання граматики німецької мови на початковому

- етапі. *Актуальні проблеми природничих і гуманітарних наук у дослідженнях молодих учених «Родзинка – 2023»*: зб. матеріалів XXV Всеукр. наук. конф. молодих уч. Черкаси, 2023. С. 1376–1378.
18. Гаращук Л. О. Науково-теоретичні основи використання підручників з іноземної мови. *Сучасний стан та перспективи розвитку науки, освіти, технологій і суспільства*: зб. тез доп. Полтава, 2023. С. 8–9.
19. Головчак Н.І., Кушнірчук О.О. Інтерференційні помилки при вивченні німецької мови україномовними студентами. *Сучасні дослідження з іноземної філології* : зб. наук. праць. Випуск 8. Ужгород: ТИМРАНИ, 2010. С. 697–702.
20. Грицик Н.В. *Формування культурологічної компетенції майбутнього вчителя іноземної мови* : автореф. дис. на здобуття наукового ступ. канд. пед. наук : спец. 13.00.04. Ялта, 2013. 22 с.
21. Дубасенюк О. А. *Практикум з педагогіки* : навч. посібник. Житомир: Житомирський державний педагогічний університет, 2017. 546 с.
22. Зданюк Т. До проблеми формування змісту та структури сучасного підручника німецької мови. *Іноземна мова у полікультурному просторі: досвід та перспективи* : збірник матеріалів І Всеукраїнської науково-практичної конференції. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2019. С. 168–172.
23. Калініна Л. В. *Лінгвокультурний аспект формування комунікативної компетенції учнів початкової школи. Перспективи раннього навчання іноземних мов в Україні та за кордоном*: монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. С. 47–60.
24. Карп'юк О. Д. *Європейське мовне портфоліо* : метод. посібник. Тернопіль : Лібра Терра, 2008. 112 с.
25. Коваленко М.А. *Мотивація та креативність студентів при вивченні граматики німецької мови*. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/32611445.pdf> (дата звернення: 03.11.2023).

26. Кодлюк Я. П. *Підручник для початкової школи: теорія і практика* : монографія. Тернопіль : Підручники і посібники, 2004. 288 с.
27. Кодлюк Я. П. Готовність до організації роботи з підручником як важлива складова професійної компетентності майбутнього вчителя початкової школи. *Збірник наук. праць Бердянського державного педагогічного університету Серія : Педагогічні науки*. Бердянськ : БДПУ, 2009. № 2. С. 12–19.
28. Колодько Т. Спрямування іншомовної соціокультурної компетенції майбутніх учителів іноземних мов на міжкультурне спілкування у процесі професійної підготовки. *Рідна школа*. 2006. № 7. С. 38–41.
29. Коломінова О.О. Освіта учнів початкової школи засобами англійської мови. *Іноземні мови*. 2002. №2. С.34–37.
30. *Концепція компетентнісно-орієнтованого навчання іноземних мов учнів початкової школи: підручник* / Редько В. Г. та ін. К. : Педагогічна думка, 2017. 51 с.
31. *Концепція Нової української школи*. 2016. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 24.11.2023).
32. Корінчук Н. І. Особливості формування граматичної компетенції учнів початкових класів при вивченні англійської мови. *Молодий вчений*. 2018. № 8(1). С. 75–78.
33. Кушнерук Р. *Основні аспекти викладання німецької мови як другої іноземної*. URL: <http://berezne.lib.rv.ua/berezne/files/pdf-method/deutsch.pdf> (дата звернення: 03.11.2023).
34. Лагодинський О. С. Оцінювання якості сучасного підручника (навчального посібника) з фахової іноземної мови. *Лінгвокультурний дискурс у парадигмі професійної освіти*: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. К. : КНЕУ, 2015. С. 465–471.
35. Ляшенко О. І. Вимоги до оцінювання сучасного підручника. *Експертиза шкільних підручників : інструктивно-методичні матеріали*

- для експертизи проектів підручників для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів. К. : Педагогічна думка, 2016. С. 18–21.
36. Маслико Е. А. *Настільна книга викладання іноземної мови*. К. : Вища школа, 2000 . 347 с.
37. Мірошник І. В. Аналіз навчально-методичних комплексів з англійської мови і підручників з рідної (української) мови для початкової школи з точки зору формування у молодших школярів англомовної граматичної компетенції. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені ТГ Шевченка*. Чернігів : ЧНПУ, 2011. Вип. 85. С. 168–172.
38. Мірошник І.В. Особливості етапу ознайомлення учнів початкової загальноосвітньої школи з новим англомовним граматичним матеріалом. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету*. Серія Педагогіка та психологія. К.: Видавничий центр КНЛУ. 2010. Вип. 18. С. 41–54.
39. Мірошник І. В. Вимоги до вправ для формування англомовної граматичної компетенції в учнів початкової загальноосвітньої школи. *Наукові записки. Серія : Філологічні науки (мовознавство) : у 2 ч.* Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2011. Вип. 96 (2). С. 513–517.
40. Мірошник І. В. Вправи для формування англомовної граматичної компетенції в учнів початкової загальноосвітньої школи. *Іноземні мови*. 2011. № 2. С. 37–46.
41. Мукатаєва Н. М. *Організація навчально-виховного процесу з іноземних мов у 2013/2014 навчальному році: інструктивно-методичний лист*. Миколаїв, 2013. 45 с.
42. Наказ МОН України. Про організацію та проведення підготовки вчителів іноземних мов, які навчатимуть учнів перших класів у 2018/2019 навчальному році, закладами післядипломної педагогічної освіти до викладання іноземних мов (англійської, німецької та

- французької) відповідно до Концепції «Нова українська школа», 2018.
URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-organizaciyu-ta-provedennya-pidgotovki-vchitelivinozemnih-mov> (Дата звернення: 24.11.2023).
43. Ніколаєва С. Ю. *Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання*. К.: Ленвіт, 2003. 273 с.
44. Ніколаєва С. Ю. *Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах*. К.: Ленвіт. 2013. 590 с. URL: <http://rep.knlu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/787878787/267/Bihych.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Дата звернення: 24.11.2023).
45. Ніколаєва С.Ю. *Основи сучасної методики викладання іноземних мов (схеми і таблиці): навчальний посібник*. К.: Ленвіт, 2008. 285 с.
46. Пасічник О. С. Ініціації за віковою ознакою. *Мультиверсум. Філософський альманах: зб. наук. праць*, 2007. Вип. 64. С. 82–91.
47. Першукова О. О. Зарубіжний досвід реалізації світоглядного потенціалу змісту навчання у підручниках з іноземної мови. *Проблеми сучасного підручника: зб. наук. праць*. Ін-т педагогіки АПН України. Київ: Педагогічна думка, 2008. Вип. 8. С. 375–384.
48. Плахотник В. М. Технологічність підручника як обов'язкова умова його ефективності. *Проблеми сучасного підручника: зб. наук. праць*. Київ: Педагогічна думка, 1999. Вип. 1. С. 12–14.
49. Пунько А. В. *Навчання німецької мови як другої іноземної в загальноосвітній школі*. Суми, 2018. 25 с.
50. *П'ять найкращих серій підручників з німецької мови для дітей*. URL: <https://www.britishbook.ua/blog/detail/5-naykrashchikh-seriy-pidruchnikiv-z-nimetskoj-movi-dlya-ditey/> (Дата звернення: 24.11.2023).
51. Редько В.Г. *Конструювання змісту шкільних підручників з іноземних мов: теорія і практика: монографія*. К. : Педагогічна думка, 2017. 628 с.
52. Редько В. Г., Сідун М. М. *Основи теорії навчання іноземних мов учнів початкової школи. Методика. Лінгводидактика. Психолінгвістика: методичні рекомендації*. Мукачєво : Карпатська вежа, 2008. 76 с.

53. Роман С. В. *Методика навчання англійської мови у початковій школі* : навчальний посібник. К. : Ленвіт, 2005. 208 с.
54. Роман С. В., Коломінова О. О. Функції підручника англійської мови для початкової школи. *Іноземні мови*. 2006. № 3. С. 51–56.
55. Савченко О. Я. Якість і варіативність шкільних підручників як умова запровадження державних стандартів початкової освіти. *Початкова школа*. 2001. № 8. С. 10–12.
56. Самойлюкевич І. В. Технологія використання електронного портфеля у професійній підготовці майбутнього вчителя іноземної мови в університетах США, 2010. N. 1-2. URL: <http://journals.uran.ua/index.php/2306-5532/article/view/18103> (Дата звернення 23.11.2023).
57. Самойлюкевич І. В. *Особливості професійної підготовки майбутніх учителів іноземної мови до роботи у початковій школі. Перспективи раннього навчання іноземних мов в Україні та за кордоном*: монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. С. 114–125.
58. Скакальська А. Використання граматичних ігор у навчанні німецької мови на початковому етапі. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/18984/1/73_Skakalska.pdf (Дата звернення: 03.11.2023).
59. Скляренко Н.К. Сучасні вимоги до вправ для формування іншомовних мовленнєвих навичок і вмій. *Іноземні мови*. 1999. № 3. С. 3–7.
60. Скляренко Н.К. Систематизація і повторення іншомовного граматичного матеріалу в основній і старшій школі. *Іноземні мови*. 2009. №4. С.17–20.
61. Топузов О. М. *Експертиза шкільних підручників : інструктивно-методичні матеріали для експертизи проектів підручників для 9 класу загальноосвітніх навчальних закладів*. К. : Педагогічна думка, 2016. 128 с.
62. Тригуб І. П. Формування граматичної компетенції у студентів немовних

- спеціальностей ВНЗ у процесі вивчення англійської мови. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Філологія. 2014. Вип. 10(2). С. 74–77.
63. Ушинський К. Д. *Людина як предмет виховання. Спроба педагогічної антропології*. К. : Рад. школа, 1983. Т. 1. 488 с.
64. Фурман А. В. *Розвивальний підручник: підходи до розуміння і створення. Теорія практика розвивального підручника: монографія*. Тернопіль, 2004. С. 39–62.
65. Byram M., Morgan C. *Teaching and Learning Language and Culture (Multilingual Matters)*. March 1. 1994. p. 232.
66. *Deutsch als zweite Fremdsprache*. URL: <http://www.goethe.de/ins/lt/vil/lhr/jla/dss/de11373193.htm> (дата звернення: 03.11.2023).
67. *European Language Portfolio (ELP). Principles and Guidelines*. 2000. DGIV/EDU/LANG 33 rev. revised June 2004, January 2011. URL: <https://rm.coe.int/16804586ba> (Last accessed: 24.11.2023).
68. Haraschtschuk L., Polistschuk N. Analyse der Lehrbücher für den Einstiegsunterricht in Deutsch unter Berücksichtigung der Grammatik. *Соціально-гуманітарні студії: інновації, виклики та перспективи* : зб. матеріалів I Міжнар. наук. конф. Житомир, 2023. С. 105–107.
69. Haraschtschuk L.O. Besonderheiten des Grammatikerlernens einer Fremdsprache in der Anfangsphase. «*Велике I вічне...*»: Михайло Федосійович Гетманець: матеріали Всеукр. наук. конф. з Міжнар. участю. Харків, 2023. С. 26–28. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.8405964> (дата звернення: 28.09.2023).
70. Lutonská D. *Grammatik im Deutschunterricht kommunikativ und kreativ*. Brunn, 2008. 94 S.
71. Pospíšilová I. Vergleichende Lehrwerke für Deutsch und Englisch für Anfänger in Bezug auf Themen und Texte, Wortschatz und Grammatik. Petráveč, 2013. 76 S.

72. Richards J.C. *The Context of Language Teaching*. Cambridge, 1991. 256 p.
73. Vaněčková M. *Grammatik und grammatische Übungen in Lehrbüchern*. Brno, 2016. 111 S.
74. Wirker-Dobány K. *Zielerreichung im ungarischen Fremdsprachenunterricht im Burgenland mittels Grammatik in ungarischen Lehrwerken*. Wien, 2017. 183 S.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ФАКТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Сотникова С. І., Білоусова Т. Ф. *Німецька мова (1-й рік навчання). 5 клас:* підруч. для закл. загальн. середн. освіти. Харків: Ранок, 2018. 176 с.
2. Bovermann, M., Georgiakaki, M., Graf-Riemann, E., Seuthe, C. *Beste Freunde. Deutsch für Jugendliche. Kursbuch.* München: Hueber Verlag, 2013. 72 S.

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1

**КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ СУЧАСНОГО ПІДРУЧНИКА
(НАВЧАЛЬНОГО ПОСІБНИКА) З ФАХОВОЇ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ**

Критерії оцінювання
1. Структура підручника (навчального посібника)
Відповідність змісту навчальної дисципліни (змістового модуля)
Відповідність темам, визначеним програмою навчальної дисципліни та робочою навчальною програмою
Відповідність окремих розділів (підрозділів) структурі навчального заняття
Послідовність викладення навчального матеріалу
Наявність достатньої кількості розділів (підрозділів)
Наявність аудіо- (відео) підтримки
Наявність методичних рекомендацій (книги для викладача), додатків зі словниками активних слів та виразів, лінгвокраїнознавчим словником, додатковими вправами тощо
Якість додатків, їх можливість розширювати й доповнювати основну частину
Наявність покажчика для більш зручного пошуку необхідних матеріалів
2. Зміст підручника (навчального посібника)
2.1. Мовні та мовленнєві матеріали
Відповідність змісту матеріалів змісту та меті навчальної дисципліни (змістового модуля)

Продовження табл. А.1

Відповідність змісту матеріалів змісту тем, визначених у програмі навчальної дисципліни та у робочій програмі навчальної дисципліни
Охоплення змісту матеріалів усіх комунікативних сфер майбутньої фахової діяльності студентів
Актуальність, новизна та оригінальність матеріалів
Чітка педагогічна спрямованість матеріалів, зокрема єдність освітньої, виховної, розвивальної мети
Достатність обсягу для вивчення навчальної дисципліни (змістового модуля)
Відповідність змісту матеріалів інтенсивності викладання навчальної дисципліни
Репрезентативність матеріалів
Достатня кількість лексичного та граматичного матеріалу для вивчення навчальної дисципліни (змістового модуля)
Урахування індивідуально-психологічних особливостей школярів (їх інтереси, вік, стать, здібності до вивчення іноземних мов та ін.)
Урахування мовних та мовленнєвих особливостей населення іноземних країн
Подання матеріалів виключно іноземною мовою
Автентичність матеріалів
Можливість адаптації до рівня володіння іноземною мовою школярами
Відповідність принципам системності, цілісності та практичності
Логічність і послідовність викладення матеріалів

Відповідність змісту матеріалів розділам і підрозділам
Повторюваність матеріалів у межах одного розділу чи підрозділу
Можливість використання для самостійної роботи
Наявність неприємних /«татуйованих» тем (релігія, політика, расизм тощо)
Логічний зв'язок матеріалів з матеріалами попередньої іншомовної підготовки (якщо така є)
Перевантаженість теоретичним матеріалом (поясненням граматичних правил, лексичним коментарем)
2.2. Навчальні завдання
Відповідність темам, визначеними програмою навчальної дисципліни та робочою програмою навчальної дисципліни
Переважаючі усних чи письмових вправ
Переважаючі одномовних чи двомовних вправ
Відповідність методам і прийомам, які використовує викладач на заняттях
Доступність для школярів
Достатня кількість тренувальних і перевірних завдань
Достатня кількість аудиторних завдань та завдань на самостійну підготовку
Інтерактивність завдань
Проблемність завдань
Охоплення розвитку всіх видів мовленнєвої діяльності (рецептивних та продуктивних)
Стимулювання самостійної роботи школярів

Послідовність подання в межах одного розділу чи підрозділу
Передбачення активної участі школярів
Передбачення ініціативності з боку школярів
Наявність вправ для задоволення (анекдоти, смішні історії тощо)
Сприяння міцному засвоєнню іншомовних навичок і вмінь
Ґрунтування на науковому підході (основних досягнень педагогіки, психології, філології тощо)
Стислість, чіткість і легкість форми подання інструкцій до завдань
Наявність завдань на контроль (самоконтроль) і повторення вивченого матеріалу
Наявність достатньої кількості часу для виконання завдань
Ґрунтування завдань на контроль (самоконтроль) на вивченому матеріалі
Забезпеченість аудіо-та відеопідтримкою, наочними матеріалами (малюнками, фотографіями, графіками тощо)
3. Оформлення підручника (навчального посібника)
Підручник (навчальний посібник) є зручним і практичним, може довгий час використовуватися без перевидання
Обкладинка є цікавою і привабливою
Шрифт є зручним для сприйняття
Наявність ілюстрацій, зокрема малюнків, фотографій, таблиць, графіків тощо

Продовження табл. А.1

Ілюстрації є сучасними, актуальними, стимулюють студентів до активного розвитку всіх видів мовленнєвої діяльності
Ілюстрації є доречними
Розміщення матеріалів зручне і цікаве